

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
Кафедра романо-германської філології

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 6
від «8» грудня 2025 р.
Завідувач кафедри Холмогорцева І. С.
(прізвище та ініціали)

(підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
*ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ У СТУДЕНТІВ В
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ*

Виконавець:

Студентка II курсу магістратури, групи
НМП-61
Гришина Софія Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Холмогорцева Ірина Сергіївна, канд.
філол. наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою:
кількість балів: 94

Підпис керівника

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № 1 від «12» грудня 2025 р.

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

к.ф.к,доц. Овсієнко Л. О.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ НАВИЧОК	7
1.1 Методологія навчання навичок перекладу у вищій школі.....	7
1.1.1 Аналіз існуючих методологій навчання перекладу.....	7
1.1.2 Інтеграція технологій штучного інтелекту у навчанні перекладу.....	11
1.1.3 Крос-культурна компетенція.....	20
1.2 Навичка перекладу як об’єкт дослідження.....	24
1.2.1 Психологічні аспекти перекладацької діяльності.....	24
1.2.2 Лінгвістичні аспекти перекладацької діяльності.....	28
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У РОБОТІ З НІМЕЦЬКИМИ НАУКОВИМИ ТЕКСТАМИ	36
2.1 Формування у студентів навичок перекладу німецьких наукових і науково-популярних текстів.....	36
2.2 Навчання перекладацькому процесу.....	47
2.3 Застосування CAT-Tools при навчанні перекладу.....	52
Висновки до розділу 2.....	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ	64
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	69
ABSTRACT	73

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі проблема якісної підготовки фахівців з іноземних мов, зокрема німецької, набуває особливої ваги. Зростання міжкультурної взаємодії, розвиток міжнародних економічних, політичних і культурних зв'язків, а також стрімке поширення новітніх технологій зумовлюють потребу у висококваліфікованих перекладачах, здатних забезпечувати адекватну міжмовну комунікацію. Формування перекладацьких навичок у студентів вищих навчальних закладів стає одним із ключових завдань сучасної методики викладання іноземних мов, оскільки переклад виступає не лише засобом міжмовної трансформації, а й важливим інструментом розвитку мовленнєвої, когнітивної та культурної компетенції майбутніх фахівців.

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена низкою чинників. По-перше, у контексті євроінтеграційних процесів Україна активно розширює контакти з країнами Європейського Союзу, серед яких Німеччина посідає провідне місце як економічний і культурний партнер. Це створює потребу у фахівцях, які не лише володіють німецькою мовою на високому рівні, але й здатні здійснювати переклад з урахуванням усіх лінгвістичних і культурних особливостей. По-друге, сучасна парадигма освіти орієнтована на формування компетентного, критично мислячого та креативного перекладача, здатного адаптуватися до швидкоплинних змін у професійному середовищі. По-третє, розвиток цифрових технологій і штучного інтелекту істотно впливає на способи навчання перекладу, відкриваючи нові можливості для інтерактивної, персоналізованої та практикоорієнтованої освіти.

У контексті нових освітніх реалій необхідно дослідити, як саме формуються перекладацькі навички у студентів немовних і мовних спеціальностей, які методологічні підходи є найефективнішими, а також яким чином можна інтегрувати інноваційні технології, зокрема інструменти штучного інтелекту, у процес формування перекладацької компетенції. Таким

чином, дослідження механізмів і закономірностей формування навичок перекладу на заняттях з німецької мови у ВНЗ є своєчасним, теоретично вагомим і практично значущим.

Метою магістерської роботи є всебічне теоретичне обґрунтування й аналіз процесу формування перекладацьких навичок у студентів під час вивчення німецької мови у вищих навчальних закладах, а також визначення методичних засад і педагогічних умов, які сприяють ефективному розвитку перекладацької компетенції в умовах сучасної освітньої парадигми.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі основні **завдання**:

1. Здійснити аналіз теоретичних підходів до навчання перекладу в сучасній лінгводидактиці.
2. Охарактеризувати основні методології формування перекладацьких навичок у студентів старших курсів.
3. Розглянути можливості інтеграції технологій штучного інтелекту в навчальний процес для підвищення ефективності перекладацької підготовки.
4. Дослідити психологічні та лінгвістичні аспекти перекладацької діяльності.
5. Визначити роль крос-культурної компетенції у формуванні професійних перекладацьких навичок.
6. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу навчання перекладу на заняттях з німецької мови у ВНЗ.

Об'єктом дослідження є процес навчання перекладу наукових текстів з німецької мови у студентів вищих навчальних закладів філологічних спеціальностей.

Предметом дослідження є методи, прийоми, педагогічні умови та інноваційні технології, що сприяють розвитку перекладацьких навичок у студентів у процесі вивчення німецької мови.

Методи дослідження. У процесі роботи застосовувалися комплексні методи наукового пізнання:

- теоретичні методи – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація психолого-педагогічної, лінгвістичної та методичної літератури з метою визначення сутності перекладацьких навичок і шляхів їх формування;
- порівняльно-аналітичний метод – для зіставлення традиційних і сучасних підходів до навчання перекладу, а також для аналізу лінгвістичних і культурних розбіжностей між німецькою та українською мовами.
- метод спостереження та контент-аналізу – для дослідження перекладацьких рішень студентів під час виконання навчальних завдань і роботи з автоматизованими перекладацькими системами (DeepL, Google Translate, ChatGPT).
- моделювання навчальних ситуацій – для апробації запропонованих педагогічних рішень у реальних умовах навчального процесу.

Матеріал дослідження. Емпіричну базу становлять автентичні німецькі наукові та науково-популярні тексти, навчальні перекладацькі завдання, створені для студентів філологічних спеціальностей, а також приклади перекладів, виконаних за допомогою систем машинного перекладу (DeepL, Google Translate) та генеративної моделі ChatGPT. Теоретичну основу складають праці з методики викладання перекладу (Л. Черноватий, Д. Келлі, К. Норд, П. Ньюмарк, Г. Вермеєр), когнітивної психології перекладу (А. Пім, Дж. Хаус), а також сучасні дослідження у сфері застосування ШІ в освіті.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до формування перекладацьких навичок, який поєднує класичні методики з інноваційними цифровими технологіями. Системно обґрунтовано педагогічний потенціал використання інструментів штучного інтелекту у процесі навчання перекладу німецьких наукових текстів. Уточнено зміст

понять «перекладацька компетенція», «крос-культурна компетенція». Запропоновано модель поетапної інтеграції ІІІ в освітній процес, що сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних і крос-культурних навичок студентів.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані:

- у процесі викладання перекладу німецької мови у закладах вищої освіти;
- для розробки навчально-методичних матеріалів з перекладу з використанням цифрових технологій;
- у підготовці майбутніх перекладачів і викладачів іноземних мов, які працюють із німецькими науковими текстами;
- при створенні курсів підвищення кваліфікації з методики формування перекладацьких навичок у контексті цифровізації освіти.

Практична цінність полягає в можливості застосування напрацьованих методичних рішень для вдосконалення освітнього процесу, зокрема через інтеграцію технологій ІІІ у традиційні форми навчання.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять п'ять підрозділів, п'ять підпунктів до теоретичного розділу, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 62 сторінки.

Апробація результатів дослідження проводилася на студентській науковій конференції кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (19 листопада 2025 року). На основі результатів дослідження було підготовлено і подано до друку статтю *«Використання САТ технологій під час викладання перекладу для студентів філологічних спеціальностей»*.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ НАВИЧОК

1.1 **Методологія навчання навичок перекладу у старшій школі.**

1.1.1 *Аналіз існуючих методологій навчання перекладу.* Розвиток методології навчання перекладу є складним і багатовимірним процесом, який відображає еволюцію педагогічних поглядів на сутність мовної освіти, функції перекладу та роль перекладача у процесі міжкультурної комунікації. Від часу становлення лінгводидактики як науки у XIX столітті й до сьогодні відбулося кілька етапів формування методичних підходів до навчання перекладу. Ці етапи відображають перехід від суто лінгвістичної орієнтації до комунікативно-прагматичного та функціонально-когнітивного розуміння перекладацької діяльності. У процесі розвитку перекладознавчої освіти сформувалися основні методологічні парадигми, серед яких центральне місце посідають граматико-перекладний, комунікативний, функціонально-комунікативний та інтегративний підходи. Кожен із них має власні цілі, методи, дидактичні принципи та освітню логіку, що визначають зміст навчання перекладу у вищій школі.

Граматико-перекладний або традиційний підхід був домінантним упродовж кількох століть. Його виникнення пов'язане з класичною системою навчання латини й греки, де переклад слугував засобом засвоєння граматичних структур і лексичних норм. Головна мета цього методу полягала у формуванні точності мовлення, уміння грамотно аналізувати синтаксичні зв'язки та адекватно відтворювати граматичні конструкції іншою мовою. У контексті навчання перекладу граматико-перекладний підхід орієнтований на формування мовної системності та аналітичного мислення. Як зазначає Л. М. Черноватий [18], саме через систематичне вивчення граматичних категорій і закономірностей перекладач набуває здатності до точного розуміння семантичних відношень у тексті. У цьому сенсі граматико-перекладний метод виступає не лише засобом опанування іноземної мови, а й

основою розвитку когнітивних стратегій, необхідних для аналітичної інтерпретації повідомлення.

Водночас у сучасних умовах цей підхід зазнає критики через надмірну орієнтацію на форму висловлення, а не на його зміст. Як зазначає П. Ньюмарк [28, с. 62], буквальність і відсутність комунікативної мотивації можуть призвести до втрати природності перекладу. Однак, за словами Л. М. Черноватого [18], саме через глибоке засвоєння граматичних механізмів формується навичка свідомого контролю мовленнєвого процесу, без якої неможливий якісний переклад. Отже, традиційна методологія, незважаючи на свою формалізованість, заклала основу системного підходу до навчання перекладу та досі залишається важливою складовою освітнього процесу, особливо на початкових етапах професійної підготовки.

Поступово граматико-перекладний підхід почав поступатися місцем комунікативному. Цей підхід сформувався у 70–80-х роках ХХ століття під впливом ідей Ю. Найди, П. Ньюмарка, Ю. Хаус та інших дослідників [29; 28; 24]. Комунікативний підхід став відповіддю на обмеженість традиційної методики, яка не враховувала природний характер мовної взаємодії. Основна мета комунікативного навчання перекладу полягає у формуванні здатності до ефективного міжмовного спілкування. У цьому підході переклад розглядається не як формальна процедура перенесення лінгвістичних одиниць, а як акт комунікації, спрямований на досягнення прагматичної мети висловлення.

За Л. М. Черноватим [18], перекладач, який навчається в межах комунікативної моделі, повинен не лише знати систему мови, а й розуміти намір автора, соціальний контекст та очікування адресата. Реалізація навчального процесу в межах цього підходу відбувається за допомогою інтерактивних методів, зокрема рольових ігор, ситуаційного моделювання та аналізу автентичних комунікативних сценаріїв. Застосування таких форм роботи дає змогу студентам занурюватися у реалістичні комунікативні контексти, розвивати навички інтерпретації намірів мовців і вибору адекватних перекладацьких стратегій. У результаті формується гнучкість

мислення, здатність швидко реагувати на зміни ситуації спілкування та адаптувати переклад до конкретних умов і потреб комунікації, забезпечуючи його природність і функціональну відповідність. У праці Дж. Хаус [24, с. 103] наголошується, що оцінювання якості перекладу в комунікативній парадигмі базується не лише на лінгвістичних, а й на прагматичних критеріях, таких як природність, доречність та ефективність передачі комунікативного наміру.

Однак комунікативний підхід не позбавлений недоліків. Його критики, серед яких А. Пім [31, с. 81], зазначають, що надмірна увага до спонтанності та природності може призвести до нехтування граматичною точністю і структурною дисципліною тексту. Саме тому у сучасній методології дедалі більшого значення набуває функціонально-комунікативний підхід, який поєднує системність граматико-перекладної традиції та динамізм комунікативного навчання.

Функціонально-комунікативний підхід сформувався під впливом функціональної теорії перекладу, представленої у працях К. Норд та Г. Й. Фермеєра [30; 36]. В основі цього підходу лежить принцип цільової орієнтації перекладу, або *скопос*, згідно з яким будь-який переклад має підпорядковуватись меті, що визначається комунікативними умовами та потребами адресата. К. Норд підкреслює, що переклад не може бути універсальним, адже кожна ситуація спілкування вимагає специфічних стратегій відтворення змісту.

На відміну від суто комунікативного підходу, функціонально-комунікативний враховує не лише природність і адекватність повідомлення, але й функцію тексту, жанрову належність, соціальну роль учасників комунікації. Він інтегрує лінгвістичну, когнітивну та культурну складові, розвиваючи у студентів системне бачення перекладу як багаторівневого процесу. Як зазначає Д. Кірелі [26, с. 121], у межах цього підходу викладач виступає не джерелом знань, а фасилітатором, який створює умови для самостійного формування перекладацьких стратегій, критичного мислення та аналітичних навичок.

Функціонально-комунікативна модель вимагає значно більшої методичної гнучкості. Викладач має бути здатним оцінювати переклад не лише з погляду відповідності оригіналу, а й з урахуванням контексту, адресата, комунікативної інтенції. Такий підхід потребує використання автентичних матеріалів, аналізу жанрових особливостей текстів, створення навчальних ситуацій, максимально наближених до реальних умов перекладацької діяльності. Як зазначає Д. Келлі [25, с. 144], лише така модель дозволяє сформувати у студентів інтегровану перекладацьку компетентність, що включає мовну, когнітивну, соціокультурну та технологічну складові.

У сучасній науковій думці дедалі частіше йдеться про необхідність поєднання різних підходів у межах інтегративної або синергетичної моделі навчання перекладу. Вона розглядає переклад як складну міждисциплінарну діяльність, що поєднує лінгвістичні, культурологічні, когнітивні та інформаційні аспекти [31; 20]. Такий підхід відповідає сучасним вимогам ринку праці, де перекладач має бути не лише мовним посередником, а й аналітиком, редактором, культурним медіатором і користувачем цифрових технологій.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що жоден із описаних підходів не може повністю задовольнити потреби сучасної перекладацької освіти у відриві від інших. Граматико-перекладний забезпечує структурну точність і дисциплінованість мислення, комунікативний – розвиток прагматичної гнучкості, функціонально-комунікативний – професійну орієнтацію та усвідомленість перекладацьких дій, інтегративний – синтез знань і навичок у єдиній компетентнісній системі. Ефективне навчання перекладу передбачає взаємодію цих методів, їх адаптацію до конкретних навчальних цілей і контингенту студентів. Саме тому сучасна методика має будуватися на принципі багатовимірності, де граматика поєднується з комунікацією, аналітика з творчістю, а теоретичне знання із практичним досвідом.

Таким чином, розвиток методології навчання перекладу демонструє еволюційний характер зміни парадигм – від мовної точності до функціональної адекватності, від формального аналізу до професійно-комунікативної діяльності. Цей процес не є завершеним, адже сучасні технологічні й культурні виклики постійно зумовлюють потребу у нових підходах. Однак очевидним залишається те, що будь-яка ефективна система підготовки перекладачів повинна ґрунтуватися на взаємодії класичних і сучасних методів, поєднуючи аналітичну глибину традиційної школи з динамікою та гнучкістю комунікативного навчання, що відповідає потребам ХХІ століття.

1.1.2 Інтеграція технологій штучного інтелекту у навчанні перекладу. Використання перекладацьких систем у навчальному процесі є однією з найбільш динамічних тенденцій у сучасній методиці викладання перекладу іноземних мов. Розвиток штучного інтелекту (ШІ), машинного навчання та нейронних мереж докорінно змінив не лише характер перекладацької діяльності, але й методику формування перекладацьких компетенцій у студентів вищих навчальних закладів.

Переклад з елементами ШІ все ще недосконалий, і люди-перекладачі все ще мають перевагу. Проте варто зауважити, що порівняно з десятима роками тому машинний переклад значно вдосконалився [12, с. 99], сьогодні він став невід'ємною частиною освітнього середовища, що дозволяє моделювати професійні умови перекладу, аналізувати типові помилки машинних систем, формувати критичне мислення та стратегічну компетенцію майбутніх перекладачів. Таким чином, постійно зростаючий інтерес до проблеми використання ШІ в освіті пов'язаний з його величезним потенціалом впливу на якість освіти й підвищення її ефективності [4 с. 241]

За А. В. Мельник, машинні перекладацькі системи базуються на алгоритмах нейронного машинного перекладу, які здатні враховувати контекст, синтаксичні зв'язки й стилістичні особливості тексту. Вони значно перевершили попередні покоління статистичних перекладачів завдяки

використанню великих корпусів даних і моделей, що навчаються на основі паралельних текстів різними мовами [11 с. 251]. Для викладача перекладу такі системи є цінним ресурсом, адже вони надають змогу продемонструвати студентам, як сучасні технології імітують процес перекладацького мислення, які мовні закономірності виявляють алгоритми, і де закладені межі їхньої адекватності. У навчальному процесі це відкриває новий тип завдань: порівняльний аналіз машинного і людського перекладу, ідентифікація помилок у лексичному виборі, граматиці, синтаксисі або прагматиці, редагування та покращення автоматичного перекладу. Такі вправи сприяють не лише поглибленню мовної обізнаності, а й розвитку перекладацької рефлексії – здатності усвідомлено оцінювати якість і відповідність тексту комунікативним цілям.

Адаптація навчального матеріалу із використанням штучного інтелекту надає викладачеві додаткові можливості, що пов'язані не тільки із використанням вже готових завдань на відпрацювання теми, але й стимулює до створення власного контенту [17, с. 154].

DeepL, який нині вважають одним із найточніших нейронних перекладачів, має особливу цінність у навчальному процесі завдяки своїй здатності забезпечувати більш контекстуально доречні результати порівняно з більшістю інших систем – що підтверджують і сучасні дослідження з машинного перекладу. Його застосування дає студентам змогу експериментувати з варіантами перекладу, спостерігати, як алгоритм працює з лексико-семантичними зв'язками, добирає природні колокації та зберігає синтаксичну плавність речень. Найважливіша відмінність DeepL від інших інструментів перекладу полягає в тому, що переклади перевіряються редакторами-людьми та носіями мови на предмет нюансів [34, с. 320]. У цьому контексті викладач може запропонувати студентам проаналізувати переклад, визначити сильні сторони алгоритму (точність граматичних конструкцій, стилістичну нейтральність, відтворення загального смислу) та його слабкі сторони (втрата конотацій, неправильна інтерпретація культурних реалій,

невідповідність стилю жанру). Таким чином, DeepL використовується не як інструмент для «спрощення» навчання, а як дидактичний засіб для підвищення рівня аналітичного осмислення перекладу.

Google Translate, попри свою популярність і доступність, демонструє більш варіативну якість результатів. Основним його принципом є статистичний машинний переклад [34, с. 320]. Його перевага полягає в універсальності, багатомовності та здатності швидко адаптуватися до нових мовних моделей. Для студентів це створює можливість аналізувати відмінності у перекладах одних і тих самих текстів різними системами, оцінювати, як машинний перекладач обробляє граматичні структури, багатозначність, фразеологізми або культурно зумовлені поняття. У навчальному процесі Google Translate може слугувати засобом розвитку навичок редагування перекладу: студенти зіставляють машинний переклад із власними варіантами, виявляють і виправляють помилки, пояснюючи їхню природу. Такий підхід стимулює не лише мовленнєву, а й когнітивно-етичну активність студентів, адже формує усвідомлене й відповідальне ставлення до перекладацької діяльності та розуміння меж технологічних інструментів.

Окрему увагу в сучасному освітньому контексті привертає ChatGPT, який, на відміну від класичних систем машинного перекладу, є генеративною моделлю з широким когнітивно-комунікативним потенціалом. Його інтеграція у навчальний процес відкриває нові можливості для розвитку перекладацької компетентності. ChatGPT здатен не лише здійснювати переклад, а й пояснювати вибір еквівалентів, коментувати стилістичні рішення, пропонувати альтернативні варіанти з урахуванням контексту та жанрових характеристик. Переклади ChatGPT, як правило, є більш креативними та природними [33, с. 44]. Це перетворює його на інструмент активного навчання, що сприяє діалогічній взаємодії між студентом і технологією. Під керівництвом викладача студенти можуть використовувати ChatGPT для створення порівняльних аналізів перекладів, вивчення нюансів прагматичної адаптації, редагування машинних версій текстів і навіть для тренування

творчих перекладацьких завдань, де важлива не лише точність, а й стилістична виразність.

Використання перекладацьких систем у навчанні перекладу має важливу педагогічну функцію – формування критичного ставлення до технологій. Одним із головних завдань викладача є навчити студентів розрізняти автоматичні та усвідомлені перекладацькі рішення, оцінювати адекватність машинного перекладу, знаходити способи його покращення. Це сприяє розвитку рефлексивної компетенції, коли майбутній перекладач не просто користується технологією, а здатен її оцінювати, коригувати та адаптувати до професійних потреб.

Водночас, О. А. Самойленко вважає [15, с. 141], що інтеграція таких інструментів у навчальний процес має і певні обмеження. Надмірна залежність від машинних перекладачів може призвести до зниження мовної самостійності, поверхневого засвоєння граматичних закономірностей і втрати чуття стилю. Студенти, які без критичного осмислення користуються автоматичними системами, ризикують сприймати переклад як механічну операцію, а не як творчий акт інтерпретації. Тому роль викладача полягає у створенні дидактичної рівноваги – використання технологій не як заміника інтелектуальної діяльності, а як інструмента її розвитку.

Педагогічна практика свідчить, що найефективнішим є поєднання машинного перекладу з традиційними методами аналітичного навчання. Наприклад, після виконання перекладу студентами вручну можна проаналізувати той самий текст, пропущений через DeepL або ChatGPT, і порівняти результати. Це дозволяє виявити, які аспекти перекладу машина виконала краще (лексична точність, синтаксична послідовність), а які залишилися за межами її «розуміння» (іронія, метафоричність, культурна специфіка). У результаті студенти не лише вдосконалюють власні перекладацькі навички, а й глибше розуміють природу мовної інтерпретації, контексту й прагматичної еквівалентності.

Завдяки інтеграції ШІ студенти можуть у режимі реального часу перекладати складні терміни, переглядати лексичні альтернативи, аналізувати синтаксичні структури та тренувати навички міжкультурної комунікації [32, с. 88], проте водночас загострює низку методичних і етичних проблем, що потребують рефлексивного опрацювання. З одного боку, інструменти на основі неймереж (від сучасних систем машинного перекладу до генеративних моделей) надають студентам і викладачам безпрецедентний доступ до багатомовних корпусів, варіантності рішень та миттєвого зворотного зв'язку. З іншого – вони створюють ризик ерозії мовної автономії, стандартизації стилю та залежності від непрозорих алгоритмів, що може знецінювати ключові компоненти професійної компетентності перекладача. Науково обґрунтована інтеграція ШІ в освіту перекладачів вимагає одночасно педагогічної раціональності, технологічної грамотності та етичної чутливості.

До безсумнівних переваг належить, по-перше, ШІ може бути набором інструментів для поліпшення адаптивності освітніх технологій. Він може поліпшити здатність технології відповідати потребам студентів, спиратися на їхні сильні сторони та розвивати їхні знання та навички [21, с. 18]. По-друге, ШІ сприяє побудові індивідуалізованих траєкторій навчання: адаптивні підказки, локальне пояснення граматичних чи лексичних рішень, динамічне ускладнення матеріалу дають змогу вирівнювати прогалини в мовній підготовці й підтримувати оптимальне когнітивне навантаження. По-третє, ШІ моделює реальний технологічний контекст професії: знайомить студентів із робочими процесами постредагування машинного перекладу, термінологічним менеджментом, локалізацією, субтитруванням, інструментами якості та аудитором стилю. У результаті зростає не лише технічна грамотність, а й стратегічна компетентність: уміння розподіляти увагу між аналізом форми, смислу та прагматики, ухвалювати рішення під часовим тиском і документувати їх у прозорих робочих явках. По-четверте, ШІ підвищує доступність і мотивацію: миттєвий зворотний зв'язок і видима динаміка покращень підтримують навчальну активність, а широкі корпуси

автентичних матеріалів (медіатексти, технічна документація, правові акти) розширюють спектр жанрових практик уже на етапі навчання.

Разом із тим, інтеграція ШІ породжує ризики, що здатні підірвати фундаментальні засади професійної підготовки. Попри всі технологічні досягнення, людський фактор залишається критично важливим у сфері усного перекладу. Професійні перекладачі володіють здатністю адаптувати висловлювання до контексту, враховувати невербальні аспекти комунікації та розпізнавати культурні нюанси, які не завжди можуть бути адекватно передані автоматичними системами [1 с. 171]. Інший значущий ризик – стандартизація стилю: моделі, навчені на великих корпусах, тяжіють до усереднених рішень і стилістичної нейтралізації, тоді як професійна майстерність перекладача передбачає чутливість до тонких жанрових реєстрів, інтертекстуальних алюзій, культурно маркованих коннотацій. Третя – етична й академічна: спокуса видати машинно згенерований текст за власний підриває принципи академічної доброчесності, а недбале поводження з конфіденційними матеріалами в хмарних сервісах ставить питання про захист даних і авторських прав. Четверта – дидактична: наявність «легких» рішень спокушає скорочувати підготовчі етапи аналізу, що підриває методичну логіку «від форми до функції» та ускладнює справедливе оцінювання, оскільки відрізнити автономний внесок студента від постредагування машинного результату не завжди тривіально.

Ключове завдання методики – перетворити потенційні ризики на об'єкти навчання. Для цього доцільною є поетапна і регульована інтеграція ШІ. Вчителі також повинні займати критичну позицію, оцінюючи не тільки результати роботи інструментів ШІ, але й їхній вплив на поведінку учнів та освітні цінності [32, с. 90]. На початкових етапах акцент робиться на «штучному дефіциті» технологій: студент спершу виконує переклад вручну, експлікує прийняті рішення (лексичні, граматичні, прагматичні), а вже потім порівнює його з машинним варіантом і виконує формалізоване постредагування за рубриками адекватності, точності, узгодженості

термінології, стилістичного реєстру та читабельності. На проміжних етапах запроваджується чергування режимів «ШІ ввімкнено/вимкнено» з лімітами на підказки, щоб зберігати навички аналізу і не допускати повної автоматизації мислення. Водночас впроваджується рефлексивна документація: карти рішень, журнали виправлень, протоколи невідповідностей з поясненням причин і наслідків кожної операції. На старших етапах студенти працюють з багатомовними доменними корпусами, виконують термінологічний аудит, тестують декілька систем і проводять порівняльні оцінки з використанням як автоматичних метрик, так і експертних критеріїв, навчаючись відрізнити «видиму» якість від комунікативної доречності.

Алгоритм упровадження цифрових інструментів у практичні заняття з перекладу має ґрунтуватися на системному, поетапному підході, який забезпечує не лише технічну інтеграцію, а й методичну доцільність використання технологій у розвитку перекладацьких навичок. Йдеться не просто про впровадження нових засобів, а про створення цілісного навчального середовища, у якому цифрові технології підсилюють аналітичну, комунікативну та креативну складові перекладацької діяльності. Такий алгоритм має поєднувати педагогічні, когнітивні й технологічні принципи, спрямовані на підготовку фахівця, здатного ефективно працювати в умовах цифровізованого перекладацького ринку.

Формування критичного мислення студентів при роботі з автоматизованими перекладами є одним із ключових напрямів модернізації методики навчання перекладу у вищих навчальних закладах. У добу швидкої цифровізації та поширення інтелектуальних перекладацьких систем студент перестає бути лише виконавцем певних лінгвістичних дій, а перетворюється на аналітика, який має оцінювати якість машинного перекладу, виявляти його недоліки, розуміти причини цих недоліків і знаходити шляхи до їх усунення. При критичному та свідомому використанні ШІ перетворюється на потужний педагогічний інструмент. Він може бути основою для складного мовного матеріалу, дозволяючи студентам працювати з автентичними текстами, які без

допомоги могли б виявитися для них занадто складними [32, с. 90]. У цьому контексті критичне мислення виступає не просто когнітивною навичкою, а необхідною професійною якістю перекладача, яка забезпечує усвідомленість, гнучкість і відповідальність у прийнятті перекладацьких рішень.

Процес розвитку критичного мислення під час роботи з автоматизованими перекладами передбачає поетапне виконання низки дидактичних дій.

На першому етапі створюється ситуація порівняння: студент отримує переклад, згенерований системою ШІ, і співставляє його з власною версією або варіантом, запропонованим викладачем. Такий вид роботи активізує аналітичну увагу до мовних і змістових нюансів, сприяє усвідомленню типових закономірностей машинних помилок – зокрема буквального перекладу фразеологізмів, спотворення смислових відтінків чи порушення стилістичної єдності.

Другим етапом є виявлення та пояснення причин цих помилок. Студенти навчаються визначати, чому система обрала саме такий варіант перекладу – через формальну схожість конструкцій, статистичну частотність уживання або некоректне розпізнавання контексту. Це сприяє формуванню розуміння принципів роботи автоматизованих перекладачів і дає змогу використовувати їх свідомо, а не інтуїтивно.

Третій етап – редагування та постредагування. Під час цієї роботи студенти не лише виправляють помилки, а й аналізують, як внесені зміни впливають на прагматичний ефект тексту. Вони вчаться аргументовано обґрунтовувати свій вибір лексичних і граматичних засобів, добирати відповідники з урахуванням жанрових, стилістичних і комунікативних чинників. Постредагування у цьому випадку виступає не лише технічною, а й інтелектуальною діяльністю, що сприяє розвитку самостійності мислення. У підсумку студенти усвідомлюють, що справжня якість перекладу визначається не швидкістю отримання готового результату, а здатністю критично осмислювати текст – оцінювати його зміст, стиль і культурну відповідність.

Слід також підкреслити, що розвиток критичного мислення при роботі з автоматизованими перекладами має не лише навчальний, а й етичний вимір. Студенти повинні усвідомлювати межі допустимого використання ШІ у навчальній і професійній практиці, дотримуватися принципів академічної доброчесності, не сприймати машинний переклад як готове рішення, яке можна видати за власне. Якщо студенти покладаються виключно на результати, генеровані штучним інтелектом, вони ризикують розвинути пасивне знання без здатності активно створювати або маніпулювати мовою [32, с. 89]. Формування цієї етичної рефлексії є невід'ємною частиною розвитку критичного мислення, адже вона вчить відповідальності за якість і достовірність тексту, а також виховує перекладача як мислячого суб'єкта, здатного діяти усвідомлено й професійно у цифровому середовищі.

Отже, робота з автоматизованими перекладами може і повинна стати ефективним інструментом розвитку критичного мислення студентів. Її педагогічна цінність полягає не в тому, щоб навчити користуватися технологією, а в тому, щоб сформувати здатність осмислено оцінювати її результати, порівнювати їх із власними перекладацькими рішеннями, виявляти помилки, аналізувати причини й наслідки цих помилок. Критичне мислення в цьому контексті постає як основа професійної автономії майбутнього перекладача, який володіє не лише мовними й технічними знаннями, а й здатністю мислити незалежно, робити обґрунтовані висновки, приймати усвідомлені рішення і не підмінювати аналітичне судження автоматизованим алгоритмом. Такий підхід забезпечує не просто формування перекладацьких навичок, а розвиток інтелектуальної зрілості, що є невід'ємною ознакою фахівця нового покоління у сфері міжкультурної комунікації.

1.1.3 Крос-культурна компетенція. Крос-культурна компетенція перекладача є системною здатністю розуміти, інтерпретувати та відтворювати культурно зумовлені смисли вихідного тексту з урахуванням норм, цінностей і комунікативних очікувань цільової аудиторії. Вона охоплює широкий спектр навичок, ставлень та розумінь, які є критично важливими для участі людей у значущих та поважних обмінах через культурні кордони [27, с. 1].

Крос-культурна компетенція спирається на усвідомлення того, що жоден мовний вислів не є нейтральним: кожен текст формується в межах певної культурної парадигми суспільства, яке його створило, і тому відображає його соціальні моделі, ідеологічні орієнтири, жанрові особливості та комунікативні стратегії. Для перекладача це означає, що адекватність перекладу вимірюється не лише точністю передання змісту, а й культурно-прагматичною відповідністю – здатністю забезпечити у цільовій культурі комунікативний ефект, максимально наближений до впливу оригіналу.

Засвоюючи мову людина одночасно йде в нову національну культуру, одержує величезне духовне багатство, яке зберігається в досліджуванні мови [13, с. 89].

Структурно крос-культурна компетенція охоплює взаємопов'язані когнітивний, афективний і поведінковий компоненти [22]. Когнітивний компонент включає в себе: знання про культурні моделі та колективні ментальні схеми, жанрові й дискурсивні норми, правила ввічливості, ролі мовця і слухача, а також ритуали й символи, що визначають особливості спілкування в різних культурах. Афективний компонент включає здатність до емпатії, толерантність до невизначеності та відкритість до переосмислення власних культурних уявлень. Поведінковий компонент проявляється у вмінні добирати відповідний тон, ступінь прямоти чи непрямоти висловлювання, застосовувати стратегії ввічливості й приймати перекладацькі рішення з урахуванням очікувань цільової аудиторії. У педагогічному вимірі всі три компоненти мають формуватися через цілеспрямовану роботу з автентичними

матеріалами, контрастивний аналіз культурних сценаріїв і рефлексивну практику перекладацьких рішень [25].

Культурний контекст проявляється на всіх рівнях тексту – від лексичного й фразеологічного до синтаксичного та композиційного. Культурно марковані елементи (реалії, етноспецифічні метафори, алюзії, прислів'я, топоніми, власні назви, етикетні формули) зазвичай не мають точних семантичних еквівалентів у перекладі. Для їх адекватної передачі необхідно визначити культурну функцію цих одиниць у вихідному тексті та підібрати засоби цільової мови, здатні відтворити їх прагматичний ефект або компенсувати його іншим способом. Тому перекладач має працювати не лише зі словами, а й із глибинними структурами змісту – сценаріями, кадрами, фреймами, які вміщують у собі культурні знання, закладені в текст.

Суттєвим джерелом міжкультурних ризиків є різниця у «комунікативних контрактів» культур: норми прямоти/непрямоти, прийнятна дистанція влади, очікування щодо експліцитності, роль експресії й самоекспресії, прийняті структури аргументації, баланс між особистим і інституційним, між емоційним і раціональним [25]. Наприклад, в англійській академічній традиції переважають лінійна аргументація та чітка структурна маркованість переходів, тоді як у німецькомовній – вища терпимість до складніших синтаксичних конструкцій і до «відкладених» тез, що ускладнює механічне перенесення композиційних схем у перекладі. Перекладачеві доводиться коригувати текстову організацію, щоб зберегти жанрову автентичність і читабельність у культурі-реципієнті, не порушуючи наміру автора [30].

Вибір перекладацької стратегії щодо культурної специфіки традиційно описують як континуум між доместикацією (адаптацією) та форенізацією (екзотизацією). Ця концепція запропонована Лоуренсом Венуті, вона базується на виборі: чи варто «локалізувати» текст, роблячи його ближчим до культури перекладу (доместикація), чи залишати «чужим», зберігаючи культурні специфіки оригіналу (форенізація). Національно-культурний аспект лексики часто стає випробуванням для перекладача, адже необхідно вирішувати,

наскільки адаптувати текст до культури читача [35; 16, с 39]. Доместикація полегшує сприйняття тексту, адаптуючи культурні реалії до звичних для цільової аудиторії форм, проте водночас може призвести до втрати відчуття «іншості» та культурної дистанції. Натомість форенізація зберігає автентичність і «чужість» вихідного тексту, демонструючи іншу систему норм і цінностей, але часто ускладнює розуміння та знижує комунікативну ефективність. Вибір між цими стратегіями не є абсолютним: у межах одного перекладу перекладач зазвичай поєднує їх, використовуючи доместикацію для звичних або нейтральних реалій, а форенізацію – для культурно навантажених елементів, таких як історичні назви, традиції чи символи ідентичності. У таких випадках доречним є супровід перекладу короткими поясненнями або контекстуальними підказками, що допомагають зберегти баланс між зрозумілістю й автентичністю.

Класичні моделі еквівалентності пропонують різні орієнтири для крос-культурного вирівнювання. Динамічна еквівалентність зосереджується на досягненні «подібного ефекту» у цільовій культурі, дозволяючи варіювати форму заради прагматичного змісту [29]. Комунікативна еквівалентність уможливорює фокус на адресатних очікуваннях і жанрових нормах. Функціональна парадигма вимагає, аби перекладацькі рішення співвідносилися з комунікативним завданням, адресатом і умовами рецепції; відтак, культурно марковані елементи можуть перекодуватися різними способами залежно від скопосу [30]. У навчальному процесі це означає, що оцінювання якості перекладу має виходити не з «буквальної відповідності», а з відповідності обраним функціональним критеріям у конкретній комунікативній ситуації [31].

Крос-культурна компетенція особливо перевіряється під час роботи з жанрами, у яких зміст і сила висловлювання тісно залежать від культурних норм, а саме в дипломатичних документах, правових текстах, рекламах, публіцистиці та художній літературі. У дипломатичному перекладі навіть незначна зміна ступеня прямої чи вибір іншої формули ввічливості може

суттєво вплинути на прагматичний зміст повідомлення. У правових текстах надмірна буквальність може порушити відповідність між термінами різних правових систем, тому перекладач має адаптувати терміносистему до норм певної культури, іноді вдаючись до пояснювальних коментарів. У художньому перекладі важливо передати культурні алюзії та символіку так, щоб зберегти зв'язок з оригінальним текстом і водночас створити схожу інтерпретативну гру з читачем.

В освітньому процесі розвиток крос-культурної компетенції майбутніх перекладачів має відбуватися системно та поетапно. По-перше, необхідні модулі контрастивної культурології та міжкультурної комунікації з фокусом на типових культурних сценаріях і «зонах ризику» у парі «німецька – українська» (етикетні формули, інституційний/неформальний реєстри, жанрові норми академічного й ділового письма, соціальні ролі й очікування) [29]. По-друге, практичні заняття повинні спиратися на автентичні корпуси (публіцистика, правові тексти, наукові статті, художні уривки) з обов'язковим мікроаналізом культурно маркованих елементів і написанням рефлексивних коментарів до перекладацьких рішень [31]. По-третє, доцільно впроваджувати ситуативне моделювання (рольові ігри, симуляції пресбрифінгів, перемовин, рецензування текстів), що розвиває поведінковий компонент компетенції. По-четверте, проектні форми роботи (створення глосаріїв культурних реалій, анотованих перекладів, стилістичних путівників для цільової аудиторії) допомагають вибудовувати міст між теорією та професійною практикою [25]. По-п'яте, критерії оцінювання мають бути компетентнісними й прозорими: окремо оцінювати ідентифікацію культурної проблеми, обґрунтування стратегії, якість реалізації та рефлексію над наслідками рішення для адресата [31].

Особливу роль у формуванні крос-культурної компетенції відіграє критична рефлексія щодо власної культурної позиції перекладача. Перекладач виступає «третьою інстанцією» комунікації, одночасно залученою до двох культурних систем; ця позиція вимагає свідомого балансування між

лояльністю до оригіналу і доступністю для адресата, між збереженням іншості та забезпеченням зрозумілості [9 Венуті]. Розвинена крос-культурна компетенція дозволяє перекладачеві свідомо керувати балансом між культурами: він здатен передбачати можливі інтерпретаційні зсуви, уникати етноцентричного спрощення й пропонувати читачеві не адаптований «під себе» текст, а комунікативно узгоджене відтворення «іншого» культурного дискурсу.

Загалом крос-культурна компетенція не є додатковою «опцією» у професійній підготовці, а становить її концептуальну основу. У сучасному глобалізованому світі переклад виступає не просто міжмовною, а передусім міжкультурною взаємодією, де успіх визначається рівнем досягнення взаєморозуміння між різними системами смислів. Відтак навчальні програми мають бути спрямовані на послідовне формування у студентів уміння розпізнавати культурні маркери в мові, інтерпретувати підтекст і приймати перекладацькі рішення, які поєднують точність відтворення змісту з культурною чутливістю та прагматичною ефективністю.

1.2 Навичка перекладу як об'єкт дослідження.

1.2.1 Психологічні аспекти перекладацької діяльності. Психологічна природа перекладу полягає у координованій роботі перцептивних, когнітивних і мовленнєвих механізмів, які забезпечують перехід від розуміння іншомовного повідомлення до його відтворення цільовою мовою. Мова безпосередньо пов'язана з мисленням. За допомогою мови здійснюється вся розумова діяльність (недарма в лінгвістиці прийнятий термін «мовленнєво-розумова діяльність»). У значенні одиниць мови фіксуються результати цієї діяльності, закріплюються основні поняття, що відбивають досвід людства [14, с. 49].

На етапі сприйняття активується складна послідовність процедур первинної обробки мовного сигналу: від розпізнавання графічних або

акустичних шаблонів до поділу потоку мовлення на слова й синтагми, а також ідентифікації морфем, граматичних показників і дискурсивних маркерів. Для німецької мови, яка вирізняється розвиненою флективністю та варіативним порядком слів у реченні, це передбачає особливо високі вимоги до швидкого співвіднесення відмінкових форм, артиклів, прийменниково-відмінкових конструкцій і показників підрядності, що формують майбутню синтаксичну структуру висловлення [30, с. 41].

Другий, осмислювальний етап пов'язаний зі створенням багаторівневої ментальної репрезентації тексту. Спершу формується лексико-семантична система: активовані значення конкурують, і багатозначність знімається контекстом та асоціативними зв'язками. Далі вибудовується пропозиційна мережа з предикатно-аргументними рамками, анафоричними й причинно-наслідковими зв'язками; на вищому шаблі конструюється ситуаційна модель, що інтегрує текст із фоновими знаннями, культурними сценаріями, іллокутивними намірами комунікантів. Ефективність цього рівня залежить від керування увагою та ресурсами робочої пам'яті: фонологічний компонент утримує вербальні ланцюжки, візуально-просторовий компонент – макроструктуру сторінки/слайду, епізодичний блок пам'яті – проміжні висновки, а виконавчий контроль розв'язує конфлікти між конкуруючими гіпотезами інтерпретації [6, с. 52–60].

Коли ситуаційна модель достатньо стабілізована, розпочинається етап прийняття перекладацьких рішень. Перекладач здійснює концептуальне зіставлення: основний зміст відокремлюється від поверхневої мовної форми й співвідноситься з можливостями мови перекладу. На локальному рівні це передбачає добір лексичних відповідників, узгодження колокацій, відновлення прихованих смислових зв'язків; на глобальному – забезпечення тематично-рематичної послідовності, жанрово-стилістичної цілісності та прагматичної ефективності висловлення для реципієнта.. Центральним регулятором виступає оцінювання ризику: перекладач корелює точність і читабельність, обираючи між дослівністю та адаптацією, між збереженням культурного

маркера та його поясненням/компенсацією в іншій позиції тексту; ці рішення опосередковуються прогнозом очікувань цільової аудиторії та норм відповідної дискурсивної спільноти [28, с. 81].

Відтворення повідомлення цільовою мовою спирається на механізми мовленнєвого породження. Спочатку формується комунікативний намір і інформаційна структура висловлення; далі відбувається лексичний добір з урахуванням частотності, стилістичної валентності та колокацій, синтаксичне планування (порядок слів, тип підрядності, засоби когезії), морфологічне кодування (видо-часові, станні, відмінкові категорії), після чого працює внутрішній моніторинг, що виявляє недоречні амбігуації, інтерференції та стилістичні збої. Етап редакційного контролю передбачає звірку перекладеної поверхні з ситуаційною моделлю, перевірку термінологічної послідовності, відновлення імпліцитної зв'язності, вирівнювання ритмомелодики та регістру [28, с. 62].

Особливе значення у психології перекладу мають увага, пам'ять і мислення як інтегрована система [23]. Увага виконує функції селекції та моніторингу: з одного боку, фокусує перекладача на локальних одиницях (ключових словах, граматичних опорах, дискурсивних маркерах), з іншого – підтримує огляд макроструктури й прагматичної цілісності. Професійна зрілість проявляється у гнучкому перемиканні між мікрорівнем (лексика, синтаксис) та макрорівнем (глобальний зміст, регістр, інтенція) без втрати жодного з вимірів. Робоча пам'ять утримує фрагменти повідомлення для поточного опрацювання, пов'язує їх із довготривалою пам'яттю (правила, колокації, термінологічні шаблони, культурні знання) і забезпечує прогнозування наступних структур. В усному перекладі її роль максимальна: потрібні компресія змісту, згортання до смислових одиниць і їх швидке відновлення цільовою мовою; у письмовому – акцент зміщується до накопичення інтертекстуального досвіду, формування стабільних стратегій і регулярного доступу до «перекладацької пам'яті» (у широкому психологічному сенсі) [25].

Емоційно-вольові фактори становлять невід'ємну частину психологічного аспекту перекладацької діяльності. Підвищена тривожність знижує ефективність робочої пам'яті, звужує фокус уваги та спонукає до використання шаблонних, а подекуди й неточних рішень. Натомість відчуття контролю й упевненості створює сприятливі умови для аналітичного мислення, готовності перевіряти альтернативні варіанти й зберігати толерантність до невизначеності. Для студентів типові когнітивні перевантаження та невпевненість у власних рішеннях (орієнтація на «єдино правильний переклад»); ефективними антидотами є рефлексивні коментарі до власних рішень, чіткі критерії оцінювання (точність змісту, стилістична відповідність, прагматична адекватність), а також поступове зняття зовнішнього контролю на користь самоконтролю [31, с. 92].

Професійна саморегуляція перекладача спирається на метакогнітивні механізми: планування (аналіз завдання, жанру, адресата), моніторинг (виявлення місць підвищеного ризику – терміни, культурні реалії, складні синтаксичні вузли), оцінювання (звірка рішення з критеріями еквівалентності) та ретроспективну рефлексію (аналіз помилок, оновлення власних «правил великого пальця»). У навчанні це реалізується через анотовані переклади, журнали рішень, післяредакторські звіти, які переводять «мовчазні» стратегії в усвідомлені процедури і зменшують випадковість у прийнятті рішень [25, с. 146].

Отже, психологічні аспекти перекладацької діяльності охоплюють скоординовану роботу механізмів сприйняття, пам'яті, уваги, двомовного контролю, мислення та метакогніції, модульованих емоційно-вольовими станами й культурними сценаріями. Якість перекладу як інтелектуально керованого процесу зумовлюється не лише мовною майстерністю, а й здатністю оптимально розподіляти когнітивні ресурси, підтримувати рефлексивний контроль і приймати обґрунтовані ризики задля досягнення функціонально-прагматичної адекватності у цільовій культурі.

1.2.2 Лінгвістичні аспекти перекладацької діяльності.

Формування перекладацької компетентності майбутніх викладачів іноземної мови передбачає активізацію самостійної перекладацької діяльності з іншомовними текстами та носіями мови [2].

Взаємодія рівнів мови у перекладі має системний характер: лексичний, граматичний, текстово-стилістичний і прагматичний компоненти працюють як узгоджений механізм, у якому зміна однієї ланки спричиняє корекції в інших. Завдання перекладача полягає не лише у відтворенні денотативного змісту, а у збереженні функціонально-прагматичної цілісності повідомлення: ритму, інтонаційного контуру, жанрового регістру, комунікативного наміру та культурних конотацій. У цьому сенсі переклад є операцією багаторівневого узгодження: на лексичному рівні – добір еквівалентів із урахуванням полісемії, колокацій і конотації; на граматичному – перебудова синтаксичних схем з огляду на інформаційну структуру, видо-часову й модальну системи; на текстово-стилістичному – конструювання когезії та збереження жанрових конвенцій; на прагматичному – забезпечення ефекту для адресата, сумірного з ефектом оригіналу [28, с. 62].

Лексичний рівень є базовим для передавання основного змісту висловлювання. Проте слова ніколи не існують окремо – кожна лексема взаємодіє з іншими, утворюючи систему смислових і граматичних зв'язків. Значення слова розкривається через контекст, типові сполучення та асоціації, які воно викликає. Тому під час перекладу важливо враховувати не лише словникове значення, а й його уживання у певних мовних ситуаціях, щоб забезпечити точність і природність вислову. Полісемія, омонімія, «фальшиві друзі перекладача» й культурно маркована лексика вимагають контекстуального розрізнення значень і, за потреби, – описових рішень або компенсації в іншому місці тексту [6]. Показовим є випадок німецького „*Heimat*“: звичайні українські відповідники «*батьківщина*», «*рідний край*» відтворюють денотат, але не завжди передають емоційно-ціннісний зміст; за відповідних жанрових умов доцільно вдаватися до перифрази чи локальної

ремарки, яка «підхоплює» емоційну рамку [9 Венуті, с. 20–24]. Особливу увагу слід приділяти лексичній економії та ступеню абстракції: німецький текст часто оперує термінами з високим рівнем номіналізації („*die Umsetzung*“, „*die Bereitstellung*“), тоді як в українському перекладі природніше звучать дієслівні форми («*упровадити*», «*надати*») для природного ритму фрази без втрати точності [30, с. 55].

Граматичний рівень визначає, як будується висловлення та як у ньому передається інформація. Відмінності між німецькою та українською граматичними системами істотно впливають на перекладацькі рішення. По-перше, у німецькій мові дієслово займає другу позицію в головному реченні та стоїть у кінці підрядного, через що основний зміст розкривається із затримкою. Перекладач повинен передати цю особливість, але водночас зробити український варіант природним і легким для сприйняття, уникаючи зайвих інверсій і перевантажених конструкцій. По-друге, у німецькій мові система артиклів і відмінкові форми (родовий, знахідний, давальний) передають значення референтності та ролі учасників ситуації за допомогою детермінаторів. В українській мові ці функції здебільшого виконує закінчення слова, що робить вираження граматичних відношень більш компактним і контекстно залежним. Через це під час перекладу з німецької мови перекладач має уважно визначати, коли артикль несе смислове навантаження і потребує відтворення, а коли його функцію можна передати лише через форму слова чи контекст. Такий аналіз допомагає уникати як надмірної деталізації, так і втрати важливих смислових відтінків у перекладі [28]. По-третє, модальність: Konjunktiv I/II як засіб непрямої мови, відсторонення та ввічливості часто не має прямого морфологічного відповідника в українській: модальні дієслова («*могти*», «*слід*»), вставні одиниці («*ймовірно*», «*начебто*», «*нібито*», «*видається, що...*») та синтаксичні зсуви (безособові конструкції). По-четверте, категорія стану: німецька «узагальнено-пасивна» стратегія („*Es wird angenommen, dass...*“) часто природніше відтворюється українською безособовою будовою («*Вважають, що...*», «*Ухвалено...*»), причому

комунікативний фокус зміщується без втрати змісту [30]. По-п'яте, у німецьких текстах часто трапляються номіналізації та довгі іменникові ланцюги („*Energieeffizienzsteigerungsprogramm*“). Для українського читача доцільно розчленовувати такі конструкції й передавати їх через підрядні речення або словосполучення з прийменниками («*програма підвищення енергоефективності*») за умови збереження термінологічної точності [25].

На текстово-стилістичному рівні перекладач повинен відтворювати жанрові норми та дискурсивні конвенції, які визначають очікувану структуру тексту, насиченість термінологією, основні сигнали когезії (конектори, анафори), рівень явності змісту та допустиму міру використання метафор. У науковому й офіційно-діловому дискурсі міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в науковій сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками [9, с. 167]. У публіцистичних жанрах важливі ритмомелодика й інформаційний темп; у художньому – образність, ідіостиль автора, інтертекст. На рівні локальної стилістики діють норми «нормалізації» та «економії»: кальковані сполучення, не властиві українській колокаційній системі, підлягають заміні на питомі формули без втрати семантичної сили [20, с. 77].

Прагматичний рівень пов'язаний із реконструкцією іллокутивної сили, імплікатур і ввічливих стратегій. Однаковий лінгвальний зміст може продукувати різні ефекти залежно від культурних «комунікативних контрактів»: ступеня прямоти, допустимого тиску на адресата, очікуваної дистанції. Звідси випливає потреба у контрольованій експлікації/імплікації [19]: український текст нерідко вимагає додаткових зв'язок чи семантичних «містків», якщо оригінал покладається на контекстуальні інструменти німецького дискурсу (наприклад, прономінальні прислівники „*darauf*“, „*damit*“, „*worüber*“), і навпаки – усунення надлишкових підказок там, де українська норма віддає перевагу компактності.

Проблема еквівалентності та адекватності постає як центральний теоретичний критерій якості перекладу. У лінгвістиці еквівалентність розуміють як відповідність між елементами різного рівня – від окремого слова до всього тексту. Проте на практиці часто потрібно виходити за межі такої формальної відповідності. Ю. Найда протиставляє «формальну» й «динамічну» еквівалентність, наполягаючи на досягненні подібного ефекту для адресата цільової культури [29, с. 22]. П. Ньюмарк розрізняє «семантичний» і «комунікативний» переклади та рекомендує комбіновані стратегії залежно від жанру [28]. К. Норд доповнює це вимогою до «лояльності» – прозорості й відповідальності перекладача перед автором і адресатом [30, с. 55]. Дж. Хаус пропонує розрізнення «відкритого» і «прихованого» перекладів і відповідні критерії якості: у першому типі зберігається культурна дистанція, у другому – текст повинен функціонувати як «рідний» у цільовій культурі [24, с. 103]. На думку В. Венуті, перекладач, обираючи між доместикацією та форенізацією, робить стратегічний і водночас етичний вибір, що впливає на те, як репрезентовано «іншого» [24, с. 20]. Усі ці підходи сходяться на тому, що еквівалентність, це не статична ідентичність, а керована відповідність, тоді як адекватність – оцінка рішень щодо досягнення скопосу в конкретній комунікативній ситуації [30].

Міжмовні розбіжності проявляються на всіх рівнях і безпосередньо корелюють із перекладацькими стратегіями. На лексичному рівні є різний ступінь абстракції („*Unterstützungsleistung*“ – «надання підтримки»), специфіка термінотворення (комполітні іменники – аналітичні українські звороти), ідіоматика („*Nägel mit Köpfen machen*“ – «довести справу до пуття»). На граматичному рівні розглядається відтворення Konjunktiv I у непрямій мові (українські маркери дистанціювання «нібито», «мовляв»); імперсональні схеми („*es wurde entschieden*“ – «ухвалено/вирішено»; прономінальні адверби („*darüber*“ – лексичне розгортання «щодо цього/про це»). На рівні інформаційної структури – зсув темо-рематичного центру: німецька постпозитивна рематизація часто потребує української препозиції з

інтонаційною компенсацією (частки, порядок компонентів). На стилістичному – керування щільністю номіналізацій і мірою метафоричності; в офіційному стилі українська норма схильна до вербальної динамізації, у художньому – до збереження образної тканини за умови колокаційної природності [6, с. 95].

Компенсація, експліцитація та імпліцитація є ключовими міжрівневими прийомами. Якщо граматичний засіб оригіналу не має прямого відповідника, прагматичний ефект відтворюють лексично або синтаксично; коли культурний маркер складно «вмонтувати» без перевантаження, його вплив компенсують у сусідньому сегменті за рахунок настроєвих або інтерпретативних підказок [8].

Текстова когезія та когерентність – центральні параметри якості. Німецькі конектори („jedoch“, „demnach“ usw.) мають градації логічних відношень; український переклад мусить зберегти інференційну траєкторію («однак», «тому» і т. д.), уникаючи тавтологічних повторів і надмірної парцеляції. Анафорична економія німецької (часті займенникові заміни) інколи потребує легкого «підсвічування» референта в українській для уникнення амбігуації, проте без повернення до первинної номінації, що створює важкість стилю [19].

Питання норми пов'язане з перекладацькою відповідальністю перед інституційними стилями: правничий дискурс толерує кальковані терміни за умови їх кодифікації в українських стандартах; науково-технічний – вимагає узгодження з національними термінословниками; публіцистичний – тяжіє до фразеологічних засобів, що забезпечують читабельність і ритм; художній – до збереження ідіостилу в межах питомої колокаційної системи [25].

З погляду навчання перекладу, лінгвістичні аспекти повинні відпрацьовуватися по висхідній траєкторії: від колокацій і керування словосполучуваністю (корпусні спостереження, мінімальні пари), через синтаксичні трансформації (інверсія, пасивізація/депасивізація, номіналізація/вербалізація, тематизація/рематизація), до тексто-прагматичних завдань (побудова когезії, стилістичне вирівнювання, експліцитація імплікатур) із системним зворотним зв'язком і рефлексивними

коментарями до рішень [30, с. 55–58]. Така методична логіка формує у студентів не лише «лінгвістичну вправність», а й стратегічну компетентність керування міжрівневими ресурсами.

Підсумовуючи, лінгвістичні аспекти перекладацької діяльності – це не сума «точних рішень» на окремих рівнях, а керована взаємодія лексики, граматики, стилю та прагматики, спрямована на досягнення функціонально-прагматичної адекватності у цільовій культурі. Еквівалентність у сучасному розумінні – це гнучка відповідність, що підтримує інваріант комунікативної дії; адекватність – це міра успішності перекладацького вибору щодо мети (скопосу), жанру, норм адресатної спільноти і культурної доречності.

Висновки до розділу 1

Переклад постає не лише як механічне відтворення змісту іншою мовою, а як творчий акт міжмовної та міжкультурної комунікації, у якому перекладач виконує роль посередника між двома мовними картинами світу. Вивчення методологічних засад перекладацької діяльності дозволяє усвідомити, що ефективне навчання перекладу повинно спиратися на цілісну систему принципів, які поєднують класичні дидактичні традиції з сучасними інноваційними підходами.

Порівняльний огляд традиційних і комунікативних методів показав, що граматико-перекладний підхід, попри свою історичну значущість, втрачає домінуючі позиції у сучасній педагогічній практиці. Його безумовною перевагою є системність, орієнтація на формування граматичної точності та аналітичного мислення, проте обмеження цього методу полягає у недостатньому розвитку комунікативної спроможності та творчої гнучкості студентів. Саме тому у вищій школі дедалі більшої актуальності набуває функціонально-комунікативний підхід, який розглядає переклад як засіб міжмовної взаємодії, зорієнтований на смислову адекватність і прагматичну ефективність тексту. Цей підхід дозволяє розвивати в студентів не лише мовні,

а й комунікативні компетентності, формуючи вміння діяти у реальних ситуаціях міжкультурного спілкування.

Аналіз сучасних тенденцій у методиці викладання перекладу засвідчив, що розвиток технологій, зокрема систем автоматизованого перекладу (DeepL, Google Translate, ChatGPT та ін.), спричинив суттєві зміни у характері навчального процесу. Цифровізація перекладу створила нові можливості для тренування навичок аналізу, редагування та порівняння варіантів перекладу, проте водночас висунула перед педагогами завдання навчати студентів критично мислити, розпізнавати машинні помилки, перевіряти змістову точність і зберігати автентичність тексту. Використання ШІ в освітньому процесі вимагає розуміння не лише його переваг (швидкості, обсягу, багатомовності) але й ризиків (формування залежності від технологій, втрати індивідуального стилю, зниження аналітичної активності студентів). Саме тому методика навчання перекладу у XXI столітті має бути спрямована не на заміну людського мислення машиною, а на розвиток здатності взаємодіяти з технологією критично, усвідомлено та творчо.

Розглянутий алгоритм упровадження цифрових інструментів у навчальний процес підтверджує, що ефективна інтеграція технологій можлива лише за умови їх методично обґрунтованого використання. Вони повинні слугувати не самоціллю, а інструментом розвитку професійних компетентностей: уміння аналізувати текст, обирати перекладацьку стратегію, редагувати та оцінювати результати.

Окрему увагу у дослідженні приділено питанню культурної компетентності, без якої неможливо досягти справжньої адекватності перекладу. Аналіз показав, що адекватність не є просто відповідністю слів чи граматичних структур, а передусім відповідністю комунікативного ефекту, стилістичної інтонації й культурного змісту. Культура визначає спосіб, у який людина мислить, оцінює, емоційно реагує, і тому перекладач виступає не лише мовним, а й культурним посередником. Значення культурного контексту полягає у тому, що будь-який текст є втіленням системи цінностей певного

суспільства, і для адекватного перекладу перекладач повинен не просто знати мову, а розуміти культурні коди, символи, традиції й соціальні реалії, які в ній закладено.

У рамках цього розділу також розкрито сутність проблеми еквівалентності та адекватності перекладу. Встановлено, що еквівалентність описує співвідношення між вихідним і перекладеним текстами на рівні значення, тоді як адекватність – це відповідність перекладу комунікативному завданню, функції та культурному контексту. Отже, адекватність є ширшим поняттям, яке включає еквівалентність, але водночас виходить за її межі, підкреслюючи функціональний і прагматичний характер перекладу. Адекватний переклад – це не буквально відтворення, а реконструкція смислу, яка забезпечує еквівалентний комунікативний ефект.

У дослідженні було розглянуто лінгвокультурні розбіжності між українською та німецькою мовами, які охоплюють як структурно-граматичні, так і прагматико-семантичні рівні. Українська мова, емоційна та гнучка, відображає інтонаційне багатство і культурну чутливість, тоді як німецька мова вирізняється чіткою логікою, системністю й орієнтацією на структурну точність. Приклади різних мовних явищ – від синтаксичного порядку («*Ich weiß, dass du recht hast*») до фразеологічних зворотів («*Ordnung muss sein, Nägel mit Köpfen machen*») демонструють, що переклад між цими мовами є не лише технічним завданням, а й актом культурної інтерпретації, який потребує від перекладача глибокого знання обох культур.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що формування перекладацьких навичок – це процес, у якому поєднуються знання з лінгвістики, психології, педагогіки, когнітивних наук та культурології. Ефективне навчання перекладу в сучасних умовах повинно бути інтегрованим, гнучким і міждисциплінарним. Воно має поєднувати аналітичне вивчення мови з практичною діяльністю, традиційні методики з цифровими інструментами, раціональний аналіз із культурною емпатією.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У РОБОТІ З НІМЕЦЬКИМИ НАУКОВИМИ ТЕКСТАМИ

2.1 Формування у студентів навичок перекладу німецьких наукових і науково-популярних текстів.

Визначення типу та стилю оригіналу є початковим етапом перекладацького аналізу, оскільки саме типологічні характеристики формують «правила гри» для подальших лінгвістичних і прагматичних рішень. Німецькі наукові та науково-популярні тексти належать до одного тематичного поля, проте реалізують різні комунікативні моделі: перший орієнтований на професійну спільноту, оперує жанровими схемами та дисциплінарною термінологією; другий адресує науковий зміст широкій аудиторії, трансформуючи складні знання в доступний дискурс без втрати фактологічної точності. Для перекладача це передбачає необхідність розпізнати інституційний формат (стаття, звіт, рецензія, прес-реліз), тип адресата, рівень спеціалізації лексики, очікуваний реєстр і допустиму міру експлікації, а також визначити іллокутивний намір автора та домінуючу функцію тексту.

Лексико-граматичний профіль німецького наукового тексту відзначається високою часткою: функціонально-дієслівних комплексів — Funktionsverbgefüge („zur Verfügung stellen“, „in Betracht ziehen“, „eine Entscheidung treffen“); розгалужених атрибутивних груп із дієприкметниковими означеннями (поширене означення) – das erweiterte Attribut („die in der Studie erhobenen Daten“); широким використанням пасиву та безособових моделей („es wird gezeigt/angenommen/festgestellt“); кон’юнктива у функціях непрямої мови та ввічливості („könnte“, „dürfte“). Когезія забезпечується логічними конекторами з тонкими семантичними розрізненнями („jedoch“ – протиставлення, „somit“ – підсумковий висновок, „demnach“ – наслідок на підставі даних, „hingegen“ – зіставлення, „wobei“ – супровідне уточнення). Іллокутивна сила виявляється переважно через

нейтральні предикати презентації знань („*zeigen*“, „*darlegen*“, „*erläutern*“, „*untersuchen*“, „*nachweisen*“), модальні маркери обережності („*möglicherweise*“, „*vermutlich*“, „*tendenziell*“), маркери структурування аргументації („*zunächst*“, „*ferner*“, „*darüber hinaus*“, „*abschließend*“). Науково-популярний дискурс, зберігаючи фактологічну базу, системно знижує бар'єр входу: зменшує щільність номіналізацій, активує дієслівне ядро, використовує аналогії, «побутові» приклади, риторичні запитання („*Wie sieht unser Leben morgen aus?*“), звернення до читача („*Sie haben sich vielleicht gefragt...*“).

Ключовим параметром, який спрямовує переклад, є комунікативна мета тексту. В академічному жанрі домінують: повідомлення про нову розробку/результат („*Es wird gezeigt, dass...*“), описання наявних явищ („*Diese Studie untersucht...*“), синтезування попередніх досліджень („*Der Beitrag bietet einen Überblick...*“), виявлення прогалин („*Die Forschung weist eine Lücke auf...*“), обґрунтування методології („*Methodisch wird... begründet*“), висунення гіпотези („*Es wird angenommen, dass...*“). У популяризаційному – зробити знання зрозумілими, соціально релевантними, мотивувати до дії чи рефлексії, пояснити наслідки для практики, зруйнувати міф або спростити складну концепцію без спотворень [30, с. 55]. Визначення іллокутивної домінанти дає змогу передбачити очікуваний тип еквівалентності (для науково-популярних текстів – динамічний або комунікативний, для наукових – семантичний чи функціональний) і встановити рівень експлікації, потрібний для адресата.

Практично процес ідентифікації починається з «паспортування» тексту: фіксується жанрова рамка, передбачуваний адресат (вузька спільнота/широка публіка), ступінь спеціалізації та регістр. Далі виконується швидке скан-читання для локалізації маркерів мети: у науковому – „*Ziel dieser Studie...*“, „*Wir argumentieren...*“, „*Es wurde festgestellt...*“, „*Die Ergebnisse zeigen...*“; у популяризаційному – „*Forscherinnen fanden...*“, „*Überraschenderweise...*“, „*Dem Alltag nähergebracht wird...*“. Далі здійснюється аналіз композиції: чи

вибудовано аргументацію як послідовне сходження з поступовим наростанням доказів, чи текст має наративний характер із захопливою зав'язкою та ілюстративними прикладами. На цьому етапі важливо відмежовувати логіко-семантичні зв'язки (причина – наслідок – контраст – уточнення – умова – поступка) від поверхневих формулювань, адже саме вони визначають напрям перекладацької когезії.

Стильова діагностика спирається на параметри тональності, ступеня формальності, міри імперсональності та емоційної насиченості. У науковому стилі домінує нейтральність, економія оцінних елементів; у науково-популярному допускається помірна експресивність, персоніфікація процесів, метафоричні рамки для пояснення абстракцій. Для перекладу це означає різні режими трансформацій: у науковому тексті – депасивізація лише настільки, наскільки цього вимагає норма цільової мови; вербалізація номіналізацій – без втрати термінологічної точності; нормалізація колокацій і ретельний добір конекторів; у популяризаційному – збереження читабельності та прикладності разом із контрольованою експлікацією термінів (перший ужиток – визначення/пояснення в дужках або ремарка), нейтралізація надмірної «рекламної» оцінки [28].

Окремого значення набуває розпізнавання маркерів адресатної настанови. У наукових текстах чільною є третя особа, безособові та пасивні конструкції; адресат – компетентний учасник дисциплінарного дискурсу, який приймає умовні скорочення, символіку, формули, стандарти цитування. Натомість у популяризаційних матеріалах адресат мислиться як освічений нефахівець; звідси риторичні питання, розрізнення між абстрактним і повсякденним.

Практичний інструментарій для надійної ідентифікації включає короткий діагностичний чек-лист. По-перше, «паспорт» тексту: джерело, жанр, дата, автор(и), наявність анотації та літератури. По-друге, маркери мети: твердження про ціль, гіпотезу, результати, огляд або популяризаційний фокус. По-третє, лексичний профіль: термінологічна щільність, композити,

Funktionsverbgefüge, «фальшиві друзі»; співвідношення абстрактних і дієслівних форм. По-четверте, синтаксис: пасив/безособовість, дієприкметникові ланцюги, позиція дієслова, прономінальні прислівники, довгі періоди. По-п'яте, когезія: система конекторів і референтна економія, прийоми зв'язності. По-шосте, стиль: тональність, міра імперсональності, оцінність, звернення до читача, метафори. По-сьоме, адресат: компетентність, очікування щодо термінів і пояснень, припустима довжина та щільність аргументації [26, с. 50; 19, с. 21].

Опрацювання термінологічного та лексичного матеріалу є ключовим етапом у перекладі німецьких наукових і науково-популярних текстів, оскільки саме на цьому рівні забезпечується точність, послідовність і стилістична відповідність перекладу. У навчальному процесі цей етап спрямований не лише на засвоєння термінів певної галузі, а й на розвиток у студентів навичок розпізнавання термінологічних одиниць, аналізу їхніх структурно-семантичних особливостей, визначення типів еквівалентів та застосування відповідних стратегій перекладу. Німецька наукова мова характеризується високою лексичною щільністю, активним використанням композитів, номіналізацій, функціональних дієслівних конструкцій та суворою нормою термінологічної однозначності. Тому перекладач повинен володіти комплексними знаннями, що охоплюють як структурно-морфологічні закономірності терміноутворення, так і контекстуальні умови вживання термінів у конкретному типі тексту.

Першим кроком у роботі з термінологічним матеріалом є ідентифікація термінів та спеціалізованих лексем у вихідному тексті. На практичних заняттях студенти виконують попередній аналіз тексту, виділяючи слова, що мають ознаки термінологічності: належність до певної галузі знань, наявність вузького семантичного поля, відсутність емоційно-оцінного забарвлення, контекстна незалежність і здатність утворювати стійкі словосполучення. Для німецьких наукових текстів характерними є такі утворення, як *Datenverarbeitungssystem*, *Energieeffizienzsteigerung*,

Sprachbewusstseinsentwicklung, які поєднують декілька коренів і вимагають аналітичного розгортання при перекладі українською («система оброблення даних», «підвищення енергоефективності», «формування мовної свідомості»). На цьому етапі викладач звертає увагу на типи морфологічних моделей утворення композитів, способи виявлення меж між складниками та закономірності їх перекладацького відтворення [25, с. 72].

Другим етапом виступає аналіз контекстуального значення терміна. В одному й тому самому тексті або в суміжних галузях одне й те саме слово може мати різну семантичну наповненість. Наприклад, німецьке *Modell* у лінгвістиці позначає теоретичну схему або концептуальну систему, а в інженерії – фізичну або програмну репрезентацію. Вибір українського еквівалента («модель», «зразок», «макет», «схема») залежить від контексту та комунікативної мети автора. У процесі навчання студенти виконують вправи на зіставлення контекстних варіантів термінів і пошук їх функціонально адекватних відповідників, спираючись на двомовні словники, глосарії професійних асоціацій і термінологічні бази даних. Це не лише формує навички критичного користування довідковими джерелами, а й сприяє розвитку перекладацької інтуїції, необхідної для роботи з неуніфікованими або новими одиницями [25, с. 46–49].

Окремої уваги заслуговують фразеологізовані словосполучення та кліше, які в німецькому науковому стилі мають стабільну форму й виконують текстоутворювальну функцію. Найчастіше це *Funktionsverbgefüge* – стійкі комбінації дієслова (функціонально-дієслівні комплекси) загального значення з іменником, які виражають абстрактну дію: *zur Verfügung stellen* («надавати»), *in Betracht ziehen* («брати до уваги»), *eine Entscheidung treffen* («ухвалити рішення»). Механічне калькування таких виразів призводить до граматичних і стилістичних спотворень («робити рішення», «брати у розгляд»), тому під час навчання студенти виконують вправи на пошук природних українських відповідників, визначення їхніх стильових реєстрів і контекстуальної доречності. Необхідно не лише передати зміст, а й зберегти прагматичну

функцію висловлювання – його офіційний характер, об'єктивність та формальну нейтральність.

Ще одним напрямом роботи є аналіз псевдотермінів і «фальшивих друзів перекладача», які становлять потенційну небезпеку для адекватності перекладу. До цієї групи належать лексеми, що мають зовнішню подібність до українських або міжнародних відповідників, але відрізняються за змістом: „*eventuell*“ – «можливо» (а не «евентуально»), „*aktuell*“ – «сучасний» або «чинний» (а не «актуальний» у значенні «важливий»), „*konsequent*“ – «послідовний» (а не «рішучий»), „*bekommen*“ – «отримувати» (а не «ставати»). Студенти розпізнають їх, складаючи таблиці порівняння, виконуючи переклад у двох варіантах та пояснюючи, яким чином зміни семантики впливають на зміст тексту. Такі вправи допомагають розвивати увагу до лексико-семантичних особливостей і запобігають типологічним помилкам під час перекладу.

Особливе місце в роботі з лексичним матеріалом займає створення двомовного термінологічного глосарію, який виконує функцію навчально-дослідного інструменту. Глосарій укладається студентами на основі опрацьованих текстів і містить такі поля: термін німецькою, коротке визначення німецькою (за контекстом або джерелом), український еквівалент, тип еквівалентності (прямий, описовий, компенсаційний), контекстна цитата, колокаційні приклади, примітка щодо стилістичних обмежень і джерело нормалізації (словник, термінологічна база, авторитетна публікація). Робота над глосарієм передбачає не лише переклад, а й аналіз мотивації вибору, що формує навички критичного мислення і самостійного обґрунтування перекладацьких рішень. На практичних заняттях глосарії використовуються для взаємоперевірки, групового обговорення варіантів і порівняння термінологічних рішень різних студентів, що сприяє стандартизації перекладацьких підходів [25, с. 72].

Не менш важливим аспектом є робота з лексичними кліше, що забезпечують зв'язність і структурну цілісність німецького наукового тексту.

Такі вирази, як „*im Folgenden wird erläutert...*“, „*die Ergebnisse zeigen...*“, „*Daraus lässt sich schließen...*“ виконують роль дискурсивних маркерів і вимагають адекватних перекладацьких еквівалентів «*далі буде пояснено...*», «*результати свідчать про...*», «*з цього можна зробити висновок...*». Заміна або вилучення цих елементів порушує композиційну логіку тексту, тому їх переклад потребує збереження функції зв'язку між частинами висловлення.

Важливою дидактичною процедурою є зіставлення німецьких і українських засобів логічного зв'язку, що відображають логіко-семантичні відношення між частинами тексту. Студенти аналізують уживання конекторів „*jedoch*“, „*somit*“, „*daher*“, „*demnach*“, „*wobei*“, „*hingegen*“ та визначають, який український еквівалент найточніше передає значення в конкретному контексті: «*однак*», «*отже*», «*тому*», «*відповідно до цього*», «*причому*», «*натомість*». Важливо не обмежуватися буквальними відповідниками, а враховувати синтаксичну позицію, ступінь зв'язності й функцію в логічному розвитку аргументу. Вправи цього типу формують уміння зберігати когерентність тексту, підтримуючи природність українського мовлення.

У науково-популярних текстах робота з лексикою має свої особливості. Тут необхідно досягти рівноваги між термінологічною точністю й доступністю. Надмірна кількість спеціалізованих слів ускладнює сприйняття, тому перекладач часто вдається до експлікації (додавання пояснення) або описового перекладу [10 с. 68]. Наприклад, „*Neuronennetzwerk*“ може бути перекладене як «*нейронна мережа – система, що імітує роботу мозку*». Водночас важливо уникати надмірного спрощення, щоб не втратити наукову коректність. На практичних заняттях студенти порівнюють переклад одного й того самого уривку в академічному та популяризаційному варіантах, виявляючи, як змінюється лексика, синтаксис і ступінь експлікації залежно від типу адресата.

Синтаксичний рівень становить одну з найскладніших сфер перекладу німецького наукового тексту, оскільки саме синтаксис визначає логічну організацію висловлення, забезпечує цілісність аргументації та відтворює

когнітивну структуру знання, притаманну культурі оригіналу. Німецькій науковій мові властива розгалужена синтаксична архітектоніка, що поєднує аналітичні та синтетичні ознаки: складні багатокomпонентні періоди з численними підрядними реченнями, розвинені атрибутивні структури, номіналізації, безособові й пасивні конструкції, а також розгалужена система засобів когезії. Для українського перекладача це зумовлює потребу комплексного аналізу реченневої структури, логіко-семантичних відношень і стилістичного навантаження синтаксичних зв'язків. Помилкова інтерпретація цих відношень призводить не лише до граматичних неточностей, а й до спотворення аргументаційної логіки, порушення ритму викладу та зниження інформативної насиченості тексту.

Першою особливістю німецького наукового синтаксису є складнопідрядна побудова висловлення з чітким порядком слів, де дієслово займає кінцеву позицію в підрядному реченні, а у головному – другу. Ця структура формує характерний ритм німецького тексту, який відображає логіку дедуктивного мислення: спочатку вводиться тема, потім розгортається уточнення, обґрунтування або протиставлення, і лише наприкінці повідомляється основний предикат, що завершує смислову ланку. Наприклад: „*Ein Beispiel ist die Historienmalerei: Solche Gemälde zeigen etwa einen König von früher, wie er zusammen mit anderen wichtigen Leuten einen besonderen Moment feiert*“ [5]. – «Прикладом може служити історичний живопис: такі картини зображують, наприклад, короля з минулого, який разом з іншими важливими особами святкує особливий момент». У процесі перекладу перекладач має вирішити, чи зберігати німецький порядок із відкладеним дієсловом, чи перебудувувати речення для природності українського мовлення, не порушуючи логічної послідовності. Такий аналіз формує у студентів уміння визначати межі смислових сегментів і реконструювати їх у структурі речення цільової мови [25, с. 80].

Значну роль у німецькому науковому дискурсі відіграє пасивна й безособова синтаксична організація, що забезпечує об'єктивність та емоційну

нейтральність викладу. Типові для німецької мови конструкції на кшталт „*es wird festgestellt, dass...*“, „*es wurde gezeigt, dass...*“ [4] не містять прямого суб'єкта дії, оскільки увага спрямована не на виконавця, а на факт або результат. В українській мові такі конструкції передаються або безособовими реченнями «*встановлено, що...*», «*показано, що...*», або активними «*дослідження показують, що...*», «*вчені припускають, що...*». Під час перекладу важливо уникати надмірного застосування пасивних форм, адже вони можуть ускладнювати сприйняття й знижувати динаміку тексту. Водночас слід зберігати властиву науковому стилю неупередженість і точність. У процесі навчання студенти виконують вправи з депасивізації: трансформують фрагменти у двох варіантах – з буквального відтворенням пасиву та з адаптацією до природного синтаксису української мови. Порівняльний аналіз результатів допомагає усвідомити, як граматичні засоби впливають на сприйняття достовірності, логічності та прозорості перекладу.

Ще однією характерною рисою німецького наукового стилю є схильність до номіналізації – заміни дієслів і прикметників іменниками для підвищення абстрактності та узагальненості. Унаслідок цього речення набувають високої інформативної щільності, але втрачають динаміку: „*Die Durchführung der Untersuchung ermöglicht die Bewertung der Effektivität der Methode*“ [6]. – «*Проведення дослідження дає змогу оцінити ефективність методу*». Українська мова вимагає більшої вербальності, тому перекладач часто здійснює вербалізацію номіналізацій, щоб зберегти природність викладу: «*Провівши дослідження, можна оцінити ефективність методу*». У процесі навчання студенти працюють із групами речень, що містять номіналізації, визначають характерні морфологічні моделі (*-ung, -keit, -heit, -ion, -ismus, -ität*) і вчать передавати їх українською за допомогою дієслів, інфінітивних конструкцій або підрядних речень.

Окремої уваги потребують атрибутивні конструкції, що формують складну систему означень у німецькому реченні. Для німецької мови типовими є довгі ланцюги прикметників, дієприкметників і підрядних атрибутивних

зворотів, розташованих перед іменником: „*die im Rahmen des Projekts entwickelten methodischen Ansätze*“, „*die in dieser Studie vorgestellten Ergebnisse*“. В українській мові така препозиція є неприродною, тому перекладач має виконати структурну перебудову, а саме: перетворити атрибутивну групу на підрядне речення або пояснювальний зворот: «методичні підходи, які розроблені в межах проєкту», «результати, представлені в цьому дослідженні». Для засвоєння подібних трансформацій студентам доцільно виконувати вправи на розгортання атрибутивних груп, порівняння позиції означення в обох мовах і аналіз семантичної ролі кожного елемента. Така робота сприяє розвитку синтаксичного чуття й допомагає уникати калькування, що може спотворити логічну структуру речення.

Особливе значення під час перекладу має система засобів логічного зв'язку (когезії), що забезпечує послідовність і цілісність викладу. Німецький науковий текст вирізняється високим ступенем формалізованої зв'язності: майже кожен перехід між реченнями чи абзацами супроводжується конектором, який точно позначає тип логічного відношення. Серед найуживаніших конекторів – „*daher*“, „*demnach*“, „*folglich*“, „*jedoch*“, „*hingegen*“, „*während*“, „*darüber hinaus*“, „*zudem*“, „*schließlich*“, „*zusammenfassend*“. Кожен із них має власну семантичну функцію: „*daher*“, „*demnach*“, „*folglich*“ позначають наслідок або висновок; „*jedoch*“, „*hingegen*“, „*während*“ – протиставлення; „*darüber hinaus*“, „*zudem*“ – додавання аргументу; „*schließlich*“, „*zusammenfassend*“ – завершення думки або узагальнення. В українській мові подібні відношення передаються різноманітнішими засобами — сполучниками, вставними словами, інтонацією чи синтаксичною інверсією. Тому перекладачеві важливо не буквально відтворювати німецькі конектори, а передавати їхню логічну функцію у відповідному контексті. Для тренування цієї навички студенти виконують вправи з класифікації конекторів за семантичними групами, перекладають уривки з кількома варіантами передачі зв'язків і аргументують вибір

оптимального засобу. Така робота формує вміння сприймати текст як цілісну когерентну структуру, а не як сукупність окремих речень.

До засобів когезії належать також референтні повтори, заміни, синонімічні варіанти та паралелізм синтаксичних структур, які створюють ритм і внутрішню симетрію тексту. Наприклад, у німецьких наукових статтях часто спостерігається повтор базового терміна через займенник або синонім (*das System – es – dieses Modell*), що підсилює зв'язність і зменшує когнітивне навантаження читача. В українській мові замість повтору частіше вживаються лексичні варіації, тому перекладач має оцінити, чи збереження повтору необхідне для точності, чи його варто замінити узагальненням або займенником. У практичних завданнях студенти аналізують зв'язки між реченнями, визначають тип референтного зв'язку та обґрунтовують вибір перекладацького прийому – повтор, заміна, узагальнення чи еліпсис. Такий аналіз формує навички відтворення не лише граматичної, а й когнітивно-логічної структури тексту [19].

Синтаксична складність німецьких наукових текстів часто зумовлюється застосуванням інверсій та відокремлених обставинних конструкцій, які виконують функцію акцентування певної інформації. Наприклад, у реченні „*Trotz der allgemeinen Akzeptanz dieser Definition ist es in der Praxis sehr schwierig, einen Markt präzise abzugrenzen*“ [2, с. 4] під час перекладу на українську мову необхідно змінити порядок слів: «Незважаючи на загальне визнання цього визначення, на практиці дуже складно чітко окреслити межі ринку». Подібні приклади свідчать, що інверсія в німецькій мові має не лише стилістичне, а й смислове навантаження, оскільки допомагає виділити тематичний або рематичний центр висловлювання. Тому у процесі навчання студенти аналізують структуру речення з погляду теми й реми, визначають елемент, який містить нову інформацію, і відпрацьовують способи її природного передавання українською мовою без порушення динаміки тексту.

Важливим елементом методики опрацювання синтаксичних структур є порівняльний аналіз засобів зв'язності німецької та української наукової мови.

Такий аналіз допомагає студентам усвідомити системні відмінності між синтаксичною організацією обох мов. Німецькі тексти зазвичай характеризуються чіткою логічною послідовністю, розгорнутою структурою речення та переважанням експліцитних засобів зв'язку, тоді як українська мова частіше спирається на імпліцитні зв'язки, інтонаційні засоби та дієслівну динаміку. У процесі навчання студенти виконують практичні завдання, спрямовані на перетворення складних німецьких періодів у кілька коротших українських речень із природними зв'язками, переклад атрибутивних ланцюгів через підрядні конструкції, а також на збереження логіко-семантичної цілісності й ієрархії тексту під час перекладу. Такі завдання формують уміння працювати з синтаксичними трансформаціями без втрати змісту, що є ключовим для досягнення адекватності перекладу [25, с. 80].

Робота з синтаксичними конструкціями нерозривно пов'язана з розвитком логічного мислення і когнітивної гнучкості перекладача. Аналіз структури речення, визначення головної та підрядних частин, класифікація типів підрядності, оцінка інформаційної ваги кожного компонента – це не лише граматичні вправи, а моделювання процесів розуміння й відтворення змісту. Завдяки таким завданням студенти вчаться мислити категоріями «структури аргументації», а не лише «структури речення», що є необхідною умовою для роботи з німецьким науковим дискурсом, побудованим за принципом причинно-наслідкової ієрархії.

2.2 Навчання перекладацькому процесу.

Навчання перекладацькому процесу становить центральну ланку у формуванні професійної компетентності майбутнього перекладача, адже саме на цьому етапі теоретичні знання з лінгвістики, стилістики, психології сприйняття тексту та когнітивної обробки інформації набувають практичної реалізації. Якщо попередні етапи підготовки студентів (аналіз типу тексту, комунікативної мети, термінологічної структури, синтаксичних особливостей) забезпечують розуміння матеріалу, то навчання перекладацькому процесу

формує уміння діяти: обирати оптимальну перекладацьку стратегію, здійснювати лінгвістичні трансформації, оцінювати якість власного перекладу і аргументовано обґрунтовувати прийняті рішення.

Перекладацький процес є складною багаторівневою діяльністю, яка включає етапи аналізу, інтерпретації, трансформації та редагування. У навчальному контексті кожен із цих етапів має бути відпрацьований окремо, із поступовим ускладненням завдань – від перекладу коротких уривків до повноцінних наукових і науково-популярних текстів. Важливим методичним принципом є чергування аналітичних і практичних вправ: студенти не лише виконують переклад, а й розбирають його структурно, визначають типи трансформацій, порівнюють власні рішення з іншими можливими варіантами. Такий підхід дозволяє уникнути формального відтворення тексту та сприяє розвитку рефлексивного мислення, без якого неможливе професійне зростання перекладача [3].

У процесі підготовки студентів добір текстів для перекладу відіграє методично визначальну роль. Змістовно вони мають відображати жанрову та стилістичну різноманітність німецького наукового дискурсу – від класичних академічних статей і звітів до сучасних популярно-наукових колонок та аналітичних оглядів. Критеріями добору є:

- відповідність рівню мовної компетентності студентів;
- наявність типових перекладацьких труднощів (термінологічні неологізми, композити, номіналізації, логічні зв'язки, культурно марковані одиниці);
- можливість застосування кількох перекладацьких стратегій для одного і того ж уривку. У такий спосіб навчальний матеріал виконує не лише тренувальну, а й діагностичну функцію: він допомагає виявити, які аспекти перекладацької діяльності потребують додаткового відпрацювання [25].

Процес перекладу в навчальному середовищі доцільно структурувати за чотирма фазами: підготовча, аналітична, продуктивна та рефлексивна.

На підготовчій фазі студенти ознайомлюються з контекстом і тематикою тексту, визначають його тип, стиль і комунікативну мету, виділяють ключові терміни, кліше та лексичні одиниці, що потребують додаткового дослідження. У цей момент важливо, щоб майбутній перекладач сформулював перекладацьке завдання: для кого створюється переклад, якою є його функція, який ступінь експлікації доречний для конкретного адресата. Це сприяє формуванню навички усвідомленого вибору стратегії відповідно до scopу перекладу – принципу, згідно з яким будь-яке перекладацьке рішення має бути підпорядковане комунікативній меті [19].

На аналітичній фазі проводиться структурний і змістовий розбір вихідного тексту. Студенти визначають його тематичну організацію, логічні зв'язки між частинами, іллокутивні маркери (твердження, аргументація, висновки), синтаксичні вузли, що можуть ускладнити переклад. На цьому етапі важливо навчити студентів розуміти внутрішню логіку тексту, а не просто відтворювати його мовну поверхню. Аналіз має завершуватися складанням структурної схеми або «карти тексту», яка демонструє причинно-наслідкові відношення, тематичні блоки та засоби когезії. Ця візуалізація є своєрідною моделлю когнітивного розгортання перекладу: студент бачить, де слід зберегти структуру, а де – перебудувати її для природності українського викладу [5].

Продуктивна фаза є ядром перекладацького процесу. Тут студенти застосовують набуті знання у практиці письмового перекладу, тренуючи використання різних перекладацьких стратегій, серед яких ключовими є калькування, адаптація, експлікація.

Калькування як стратегія [3] передбачає максимально буквально відтворення структури вихідного тексту при збереженні граматичної коректності та смислової точності. Цей прийом доречний у технічних, юридичних і наукових текстах, де важливо зберегти термінологічну стабільність. Наприклад, вираз „*Datenanalyseverfahren*“ перекладається як «метод аналізу даних», а не «спосіб дослідження інформації». Водночас викладач повинен пояснити студентам межі застосування калькування: воно

не повинно порушувати норми українського синтаксису чи створювати штучні словосполучення. У вправах цього типу студенти порівнюють дослівний і адаптований варіант перекладу, визначають, який із них краще відповідає нормам наукового стилю.

Адаптація – стратегія, що полягає у пристосуванні вихідного тексту до норм, очікувань і культурних кодів цільової аудиторії [28]. Для науково-популярних текстів це особливо актуально, адже тут перекладач має не лише передати інформацію, а й зробити її зрозумілою для читача, який не є фахівцем у цій галузі. Прикладом може бути переклад речення „*Damit hat die Projektgruppe dann in der Schulküche „arme Ritter“ gemacht*“ [3, с. 17] як «Тож проектна група приготувала в шкільній кухні «солодкі грінки» („*arme Ritter*“ – скибки хліба, змочені в молоці й яйці та обсмажені на сковорідці)». У цьому прикладі перекладач застосовує адаптацію, щоб зберегти зрозумілість і природність вислову для українського читача. Вираз „*arme Ritter*“ є типовою для німецької культури назвою страви, яка не має прямого відповідника в українській мові. Тому переклад «солодкі грінки» не лише передає зміст, а й викликає правильну асоціацію зі знайомою стравою. Додане пояснення в дужках допомагає уточнити культурну специфіку оригіналу, не порушуючи ритму тексту. Такий підхід відповідає прагматичній меті науково-популярного перекладу – зробити матеріал доступним, інформативним і водночас близьким до читача цільової культури.

Експлікація термінів є однією з найпоширеніших стратегій у роботі з німецькими науковими текстами, де часто вживаються складні композити або вузькоспеціальні терміни без пояснення. Завдання перекладача полягає у введенні короткого уточнення або тлумачення, яке полегшує сприйняття, не порушуючи цілісності тексту. Наприклад, „*Korpuslinguistik*“ може бути подано як «корпусна лінгвістика – галузь, що вивчає мову на основі великих електронних баз текстів». У навчальному процесі студенти створюють перелік термінів, що потребують експлікації, і пропонують варіанти її реалізації (у дужках, через додаткове речення або у зносках). Такий підхід

сприяє формуванню відчуття міри між академічною точністю й зрозумілістю викладу [3].

Завершальним етапом навчального перекладацького процесу є рефлексивно-аналітична фаза, під час якої студенти здійснюють самооцінку та взаємооцінку перекладів. Вони порівнюють власні рішення з варіантами однокурсників або з машинними перекладами, аналізують, як змінюється смисловий і прагматичний ефект при використанні різних стратегій. Викладач виступає не як контролер, а як фасилітатор процесу – він допомагає студентам аргументовано оцінювати власну роботу, виявляти сильні сторони та типові помилки. Така діяльність формує метаперекладацьку компетентність, що передбачає усвідомлення власних перекладацьких рішень, їхніх наслідків і можливих альтернатив [31].

У практичній роботі особливого значення набувають змішані форми занять – поєднання індивідуальної перекладацької практики, групового обговорення й колективного редагування текстів. Під час групових занять студенти дискутують щодо адекватності перекладацьких рішень, аналізують різні підходи до трансформацій, розробляють єдині критерії оцінювання. Це сприяє розвитку комунікативної культури перекладача, вмінню аргументувати й захищати власну позицію, а також усвідомлювати колективний характер перекладацької діяльності у професійній практиці [31, с. 90].

Отже, навчання перекладацькому процесу є синтетичним етапом, що об'єднує всі попередні компоненти підготовки – лінгвістичні, когнітивні, стилістичні, психологічні. Воно забезпечує перехід від знань до дії, від аналізу до творчої інтерпретації тексту, формуючи у студентів цілісну модель перекладацького мислення. Завдяки систематичній роботі з автентичними текстами, тренуванню різних стратегій і рефлексивному аналізу власної діяльності студенти набувають здатності створювати переклади, що відповідають вимогам наукової точності, функціональної адекватності та культурної релевантності.

2.3 Застосування CAT-Tools при навчанні перекладу.

Сучасна перекладацька підготовка неможлива без інтеграції цифрових інструментів, що модифікують традиційний перекладацький процес і відкривають нові можливості для розвитку професійних навичок студентів. Використання CAT-tools (Computer-Assisted Translation Tools) та систем машинного перекладу не лише змінює організацію навчального процесу, а й розширює уявлення студентів про динаміку сучасного перекладацького середовища. У практиці навчання перекладу вони стають не заміниками людини, а цифровими помічниками, що дозволяють моделювати реальні умови роботи перекладача, формувати критичне мислення та розвивати компетенцію оцінювання якості перекладу.

CAT-технології – це не просто програми для автоматичного перекладу. Їхня основна мета – підтримка перекладацької діяльності через збереження, аналіз і повторне використання вже виконаних перекладів. До таких інструментів належать Trados Studio, MemoQ, Wordfast, а також інтегровані системи перекладацької пам'яті та термінологічного менеджменту. Для навчальних цілей ці програми дозволяють продемонструвати студентам, як: формується база перекладів, створюються термінологічні глосарії, система пропонує часткові або повні збіги і як перекладач може редагувати автоматично згенеровані пропозиції. CAT-інструменти дозволяють управляти термінами; використовувати перевірку правопису та граматики, специфічні словники, термінологічні бази даних, індексатори тексту; здійснювати злиття перекладу і вихідного тексту; керувати проектами, пам'яттю перекладів і автоматизувати перекладацьку діяльність [7, с. 110]. Таким чином, майбутні фахівці засвоюють принцип «машина допомагає людині, але не замінює її».

Особливо цінним для навчального процесу є використання гібридного підходу, що поєднує CAT-інструменти з системами машинного перекладу, такими як Google Translate, DeepL, ChatGPT та Gemini. У цьому випадку метою стає не лише виконання перекладу, а й порівняльний аналіз результатів – виявлення сильних і слабких сторін кожного інструмента, розуміння

принципів їхньої роботи, а також навчання критичного редагування машинного перекладу.

Під час навчальних занять студентам пропонується серія вправ, побудованих за єдиною схемою:

1. Вибір тексту для перекладу – короткий фрагмент наукового або науково-популярного німецького тексту (100–150слів), який містить типові труднощі: складні синтаксичні конструкції, термінологічні одиниці, культурно марковані елементи.
2. Виконання перекладу студентом вручну – індивідуальний письмовий переклад без допомоги цифрових інструментів.
3. Отримання машинних перекладів за допомогою Google Translate, DeepL, ChatGPT та Gemini.
4. Порівняльний аналіз: студенти досліджують відмінності між своїм перекладом і машинними варіантами, визначають помилки, сильні сторони, стилістичні невідповідності.
5. Редагування – студенти об'єднують найкращі рішення з усіх варіантів у фінальну, удосконалену версію перекладу.

Такий підхід не лише навчає студентів працювати з цифровими інструментами, а й формує реалістичне уявлення про межі машинного перекладу. Студенти на практиці переконуються, що жодна система, навіть найсучасніша, не здатна адекватно відтворити культурні алюзії, прагматичні нюанси чи міжтекстові зв'язки. Наприклад, Google Translate зазвичай добре передає загальний зміст, але має тенденцію до узагальнення й спрощення синтаксису; DeepL забезпечує вищу граматичну точність і кращу стилістичну природність, однак іноді надмірно «розгладжує» текст, позбавляючи його оригінальної структури; ChatGPT демонструє здатність до контекстуальної адаптації, але може вносити інтерпретаційні зміни; Gemini, орієнтований на фактологічну точність, часто пропонує надмірно формалізовані рішення.

Для прикладу розглянемо уривок:

„Nach der Kontrolle der vorliegenden Ergebnisse und Handlungsempfehlungen für Unternehmen ergibt sich eine klare Bestätigung ihrer Plausibilität und Kohärenz. Im Theorieteil wurden der Schwerpunkt auf die Herausforderung und Lösungsansätze für Menschen im Unternehmen bei der Einführung von KI gelegt“ [1, с. 57].

DeepL:

«Після перевірки наявних результатів та рекомендацій щодо дій для підприємств можна чітко підтвердити їхню правдоподібність та цілісність. У теоретичній частині основна увага приділялася викликам та підходам до їх вирішення для співробітників підприємств під час впровадження ШІ».

ChatGPT:

«Після перевірки наявних результатів і рекомендацій для підприємств отримано чітке підтвердження їхньої правдоподібності та узгодженості. У теоретичній частині основну увагу було зосереджено на викликах і шляхах їх подолання для працівників підприємства під час упровадження штучного інтелекту».

Google Translate:

«Після огляду доступних результатів та рекомендацій для компаній, їхня правдоподібність та узгодженість чітко підтверджені. Теоретичний розділ зосереджений на проблемах та рішеннях для людей у компанії під час впровадження штучного інтелекту».

Gemini:

«Після перевірки наявних результатів та рекомендацій щодо дій для підприємств виникає чітке підтвердження їхньої правдоподібності та узгодженості. У теоретичній частині акцент був зроблений на викликах та шляхах їх вирішення для людей у компанії під час впровадження ШІ (штучного інтелекту)».

DeepL демонструє високий рівень лексико-семантичної точності та синтаксичної адекватності. Переклад звучить природно в академічному українському стилі. Вислів *„Handlungsempfehlungen für Unternehmen“*

передано як *«рекомендації щодо дії для підприємств»* – граматично коректно, проте злегка громіздко; природніше звучало б *«рекомендації для підприємств»*. *„Plausibilität und Kohärenz“* передано як *«правдоподібність та цілісність»*, що частково звукує значення: *„Kohärenz“* у науковому дискурсі ближче до *«узгодженості»*. Друге речення стилістично витримане, проте конструкція *«підходи до їх вирішення»* трохи перевантажена – у науковій мові частіше вживають *«шляхи подолання»*. Загалом переклад DeepL – найближчий до академічної норми українського наукового тексту, хоч і має окремі стилістичні неточності.

ChatGPT демонструє інтерпретаційно-адаптивний підхід, подібно до попереднього прикладу. Вдале спрощення структури першого речення: *«отримано чітке підтвердження»* замість буквального *«можна чітко підтвердити»* – природніше для української наукової мови. Термінологічно точним є переклад *„Kohärenz“* – *«узгодженість»*, це вдаліше, ніж *«цілісність»*. У другому реченні переклад *«шляхи їх подолання»* звучить природно, замість дещо калькованого *«підходи до вирішення»*. ChatGPT також позначив *„Menschen im Unternehmen“* як *«працівників підприємства»*, що додає чіткості й семантичної конкретності. Загалом переклад стилістично гнучкий, природний і точний. Порівняно з DeepL, він менш буквальний, але більш збалансований між точністю й природністю.

Google Translate виявляє тенденцію до формального калькування, із незначними стилістичними зрушеннями. Переклад *„Kontrolle“* як *«огляд»* спрощує зміст – тут радше йдеться про *«перевірку»*. Конструкція *«їхня правдоподібність та узгодженість чітко підтверджені»* – граматично коректна, але має відтінок пасивності, менш властивий у науковій українській мові. Вислів *«Теоретичний розділ зосереджений на проблемах та рішеннях»* – семантично вірний, але спрощує науковий зміст. *„Herausforderungen und Lösungsansätze“* означає *«виклики й підходи до розв’язання»*, а не просто *«проблеми й рішення»*. *«Люди у компанії»* – нейтрально, але не науково; краще *«працівники підприємства»*.

Gemini прагне до формальної точності, але демонструє певну стилістичну штучність. Вираз *«виникає чітке підтвердження»* є граматично коректним калькуванням німецького *„ergibt sich“*, але в українській мові звучить неприродно – краще *«отримано підтвердження»* або *«є підтвердження»*. Повтор *«щодо дій для підприємств»* є тавтологічним, що обтяжує текст. Позитивною рисою є коректний вибір *«узгодженість»* для *“Kohärenz“*. Конструкція *«акцент був зроблений»* типова для машинного перекладу: граматично вірна, але стилістично важка; природніше – *«було зосереджено увагу»*. Gemini зберігає структуру оригіналу, проте через калькування синтаксису текст виглядає менш природно для української наукової мови. Загалом переклад зрозумілий, але дещо поверховий: втрачено точність термінів і стиль академічної мови.

Порівняльний аналіз чотирьох перекладів показує різні підходи систем до обробки наукового тексту: DeepL відзначається високою семантичною точністю й відповідністю оригіналу, проте іноді схильний до надмірної буквральності; ChatGPT демонструє найвищий рівень стилістичної природності та прагматичної адекватності, зберігаючи зміст і роблячи текст більш читабельним; Google Translate є формально правильним, але надто спрощує терміни й структуру, втрачаючи наукову точність; Gemini прагне до структурної точності, але має синтаксичні кальки й стилістичну важкість, що знижує природність викладу.

Отже, у цьому прикладі найзбалансованішим і найближчим до функціональної еквівалентності є переклад ChatGPT, тоді як DeepL утримує перевагу у точності термінів, а Google Translate і Gemini демонструють типові обмеження автоматичних систем, орієнтованих на формальну відповідність.

Одним із ключових завдань цього етапу є розвиток аналітичної здатності студента оцінювати якість перекладу не лише інтуїтивно, а за системними параметрами. Для цього використовується шкала оцінювання, що враховує:

- Семантичну точність (збереження змісту, термінологічна відповідність);

- Синтаксичну природність (відповідність нормам українського речення, уникнення кальок);
- Стилiстичну адекватність (дотримання жанрових і функціональних особливостей тексту);
- Прагматичну еквівалентність (збереження комунікативного ефекту оригіналу);
- Культурну релевантність (адекватність реалій і контексту).

Застосування CAT-tools у навчальному процесі також сприяє розвитку метаперекладацької компетенції – уміння аналізувати, коментувати та виправляти машинні переклади. Студенти вчаться редагувати автоматичний текст, зберігаючи зміст, але вдосконалюючи стиль, синтаксис і термінологію. Наприклад, DeepL часто правильно перекладає складні композити („*Sprachverarbeitungssysteme*“ – «системи обробки мовлення»), але помиляється в абстрактних категоріях („*kommunikative Kompetenz*“ – «комунікативна здатність» замість «комунікативна компетентність»). Такі приклади використовуються для вправ на редагування, де студенти мають знайти і пояснити відхилення від норми, а потім запропонувати виправлену версію.

Робота з CAT-tools і машинними системами формує у студентів цифрову грамотність перекладача – уміння працювати з різними інтерфейсами, керувати перекладацькими пам'яттями, створювати бази даних термінів, експортувати результати у форматах, сумісних із професійними платформами. Такі вміння є необхідними у сучасному ринку перекладацьких послуг, де більшість проєктів реалізується у середовищах Trados або MemoQ, а якість перекладу оцінюється не лише лінгвістично, а й технологічно.

Досвід порівняння перекладів людини та штучного інтелекту має не лише практичне, а й психолого-педагогічне значення. Він допомагає студентам подолати два крайні стереотипи – недооцінку і переоцінку цифрових систем. Вони усвідомлюють, що машинний переклад може бути потужним інструментом підвищення ефективності, але потребує компетентного

людського редагування. Цей досвід виховує відповідальність за мовний результат, розвиває критичне мислення і формує відчуття професійної автономії.

Підсумовуючи, можна зазначити, що впровадження CAT-tools і систем штучного інтелекту у навчальний процес забезпечує:

1. Практичне оволодіння технологічними аспектами перекладу;
2. Формування критичного ставлення до результатів машинного перекладу;
3. Підвищення аналітичної та рефлексивної компетентності студентів;
4. Мотивацію до пошуку індивідуального стилю перекладу через порівняння різних рішень;
5. Підготовку до реальних умов професійної діяльності у цифровому середовищі.

Отже, застосування CAT-tools у процесі навчання перекладу не зводиться до технічного опанування програм. Воно стає інструментом розвитку критичної перекладацької свідомості, що дозволяє студентам інтегрувати традиційну лінгвістичну компетентність із цифровою. У результаті майбутній перекладач формується як фахівець нового покоління – здатний не лише користуватися технологіями, а й осмислювати, контролювати та вдосконалювати їхній продукт, забезпечуючи високу якість перекладу у швидкозмінному інформаційному світі.

Висновки до розділу 2

Практичний етап дослідження підтвердив ефективність інтегрованого підходу до формування перекладацької компетентності, у якому когнітивно-аналітична робота з текстом поєднується з цілеспрямованим тренуванням перекладацьких стратегій і виваженим використанням цифрових інструментів. Послідовне занурення студентів у роботу з автентичними німецькими науковими та науково-популярними текстами актуалізувало ключові механізми професійної діяльності перекладача: операціоналізацію

комунікативної мети, керування термінологією, синтаксичну перебудову складних конструкцій, підтримання когезії та стилістичної узгодженості. У результаті формується не окрема сума навичок, а цілісна модель перекладацького мислення, що спирається на аргументований вибір рішень і здатність оцінювати їхні наслідки для адресата.

Використання стратегій калькування, адаптації, експлікації, синтаксичних трансформацій та нейтралізації оцінної лексики продемонструвало, що якість перекладу визначається не «вірністю» одному прийому, а гнучким комбінуванням засобів відповідно до жанрово-прагматичних параметрів тексту. Саме стратегічна варіативність, підкріплена знанням норм українського наукового дискурсу, забезпечує смислову точність, природність викладу і збереження функціональної динаміки оригіналу. Важливим результатом є також стабілізація термінологічної роботи: від розпізнавання композитів і фразеологізованих кліше до побудови двомовних глосаріїв і стандартизації еквівалентів, що мінімізує семантичні зсуви й сприяє внутрішній узгодженості перекладу.

Цифрові помічники та CAT-інструменти продемонстрували значний дидактичний потенціал за умови критичного застосування. Порівняння машинних перекладів (Google Translate, DeepL, ChatGPT, Gemini) з людськими варіантами показало типові сильні й слабкі сторони сучасних систем: схильність до калькування і термінологічних неточностей, «стилістичне згладжування», інтерпретаційні надбудови або кальковані освітні формули. Такі зіставлення перетворюються на ефективний інструмент розвитку аналітичної уважності, редагувальної майстерності та відповідального ставлення до якості тексту; студенти вчаться розпізнавати помилки, виправляти їх і аргументовано обґрунтовувати власні рішення. Водночас формуються складники цифрової грамотності перекладача: робота з пам'яттю перекладів і термінобазами, керування варіативністю, уніфікація стилю та дотримання норм цільової мови.

Отже, другий розділ засвідчив, що результативне навчання перекладу базується на поєднанні трьох опор: глибокого текстового аналізу з урахуванням типу, адресата і комунікативної мети; свідомого стратегічного вибору та синтаксично-стилістичної пластичності; критично осмисленої взаємодії з CAT-середовищами і системами ШІ. Така модель забезпечує не тільки точність і природність перекладу, а й професійну автономію, рефлексивність, технологічну готовність і етичну відповідальність майбутнього фахівця. Рекомендовано подальше розширення практичного компонента за рахунок корпусоорієнтованих вправ, симуляцій командних проєктів у CAT-середовищах, систематичного порівняльного аудиту машинних і людських перекладів та розроблення єдиних критеріїв якості, що відображають вимоги сучасного українського наукового дискурсу.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження засвідчило, що формування перекладацької компетентності у студентів філологічних спеціальностей є складним, багаторівневим і динамічним процесом, який поєднує когнітивні, лінгвістичні, психологічні, культурні та технологічні компоненти. Сучасна перекладацька освіта не може обмежуватися лише засвоєнням мовних еквівалентів чи граматичних правил – вона повинна забезпечувати розвиток аналітичного, критичного та креативного мислення, що дозволяє студентам діяти як самостійним суб'єктам міжкультурної комунікації.

Теоретичний розділ показав, що ефективне навчання перекладу потребує розуміння багатовимірної природи перекладацької діяльності. Аналіз існуючих методологій – від традиційного граматико-перекладного до комунікативного, функціонально-комунікативного та когнітивного підходів – довів, що сучасна методика повинна спиратися на інтеграцію різних принципів, поєднуючи точність передачі змісту з урахуванням прагматичної мети, культурного контексту та комунікативної ситуації. Виявлено, що ключову роль у формуванні перекладацьких умінь відіграють когнітивні механізми сприйняття, осмислення та відтворення тексту, які тісно пов'язані з увагою, пам'яттю, мисленням і мовною інтуїцією.

Окрему увагу приділено інтеграції технологій штучного інтелекту в навчальний процес. Було обґрунтовано, що використання сучасних цифрових засобів, таких як системи машинного перекладу, корпуси текстів, електронні глосарії, програми автоматизованого перекладу (CAT-tools), значно розширює можливості для професійної підготовки студентів. Водночас їх застосування вимагає розвитку критичного ставлення до автоматизованих результатів, здатності здійснювати редагування, виявляти семантичні та стилістичні неточності, а також розуміння меж використання технологій у професійній практиці. Таким чином, цифровізація не замінює перекладача, а змінює

характер його діяльності, переводячи акцент із механічного відтворення тексту на аналітичну, творчо-контрольну роботу з мовним матеріалом.

Дослідження крос-культурної компетенції показало, що переклад є не лише мовним, а насамперед культурним актом. Перекладач виступає посередником між культурами, тому знання соціокультурних кодів, історичних і ментальних реалій є необхідною передумовою адекватного відтворення тексту. Уміння розпізнавати культурно марковані одиниці, інтерпретувати алюзії, адаптувати прагматичні стратегії й дотримуватися етикетних норм цільової мови визначає рівень професійної зрілості перекладача. Крос-культурна компетентність поєднує когнітивне розуміння культури, емпатійне ставлення до іншомовного світу та поведінкову гнучкість у процесі комунікації.

Практичний розділ підтвердив, що формування перекладацької компетентності доцільно будувати за принципом поетапності: від аналітичного осмислення тексту (тип, стиль, комунікативна мета, синтаксис, термінологія) до застосування перекладацьких стратегій і використання цифрових технологій у процесі навчання. Ефективними засобами навчання стали групові обговорення, термінологічні глосарії, вправи на переклад і редагування, зіставлення варіантів, створених людиною та штучним інтелектом. Такі форми роботи стимулюють розвиток аналітичного мислення, вміння обґрунтовувати власні рішення, здійснювати самоконтроль і рефлексію.

Порівняльний аналіз перекладів, створених Google Translate, DeepL, ChatGPT та Gemini, показав, що навіть найсучасніші системи не забезпечують повної функціональної еквівалентності. Вони демонструють різний баланс між точністю, природністю, стилістичною гармонією та логічною послідовністю, а отже, можуть бути використані лише як допоміжний інструмент у навчальному процесі. Робота з ними сприяє розвитку у студентів цифрової перекладацької грамотності, критичної оцінки автоматичних результатів, вміння вдосконалювати машинні переклади відповідно до норм українського наукового дискурсу.

Загалом результати дослідження підтверджують, що сучасна підготовка перекладача має бути інтегрованою, когнітивно зорієнтованою та технологічно підтриманою. Вона повинна поєднувати глибоке знання мовної системи, розуміння культурних контекстів, психологічну готовність до аналітичної діяльності й володіння інструментами цифрової епохи. Таке поєднання забезпечує формування фахівця нового покоління – перекладача-дослідника, перекладача-аналітика, перекладача-технолога, який володіє не лише мовними знаннями, а й компетенцією критичного мислення, культурної чутливості, інформаційної грамотності та етичної відповідальності.

Отже, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що ефективне формування перекладацької компетентності можливе лише за умови системного поєднання теоретичної бази, практичних тренувальних завдань і використання сучасних цифрових засобів. Такий підхід забезпечує не тільки професійну готовність студентів до перекладацької діяльності, а й формує у них здатність адаптуватися до постійних змін у глобальному мовному та технологічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахов І. С., Столяренко О. В., Сідун Л. Ю., Штурба А. О. Вплив інструментарію ШІ на особливості усного перекладу в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 39, Т. 1 С. 168-172.
2. Бідюк Н. М. Особливості формування перекладацької компетентності майбутніх учителів іноземної мови та літератури. *Слобожанський науковий вісник. Серія Філологія*. 2023. № 1. С. 36–42.
3. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. – Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – 200 с.
4. Ілійчук Л. Вплив штучного інтелекту на якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічні студії*. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2024. Вип. 8, С. 232-248.
5. Карабан В. І. Переклад англомовної наукової і технічної літератури : навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
6. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник для студентів ВНЗ. Київ: Київський університет, 2008. 543 с.
7. Красуля А. В., Турчина М. В. Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. Вип. 8. С. 108-113. DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.17>
8. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
9. Мануляк М. С., Богайчук О. С. Типологія перекладу у світлі сучасної перекладацької традиції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 55. С. 166-169.

10. Маслова С. Я. Експлікація як спосіб збереження культурної складової неологізмів в англо-українських перекладах. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. Вип. 7. С. 67-70. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.11>
11. Мельник А. В. Застосування штучного інтелекту в освітньому середовищі: потенціал та виклики. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.* (Глухів, 7 квітня 2023 р.). Глухів: ЖДУ ім. І. Франка, 2023. С. 250–253.
12. Модуси сучасного перекладознавства: колективна монографія / за заг. ред. д-ра філол. Наук, проф. С. О. Швачко. Суми: СДУ, 2021. 149 с.
13. Панов С. Ф. Переклад технічної літератури для забезпечення наукових досліджень: теорія і практика: монографія. Київ: Людмила, 2020. 284 с.
14. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства: конспект лекцій. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
15. Самойленко О. А., Ступак О. П., Юзик М. А. Можливості та виклики штучного інтелекту для закладів вищої освіти України. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 60. С. 140-143. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/60.28>
16. Тупиця О. Ю. Лінгвокультурні аспекти перекладу без еквівалентної лексики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 69, Т. 2. С. 38-41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.69.2.10>
17. Холмогорцева І. С., Матвійчук О. М. Адаптація навчального матеріалу за допомогою штучного інтелекту при викладанні іноземної мови спеціального вжитку (на матеріалі Lextutor). *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 80, Т. 2. С. 153-156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.31>

- 18.Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підруч. для студ. вищ. закл. освіти за спец. «Переклад». Utta Series. Вінниця : Нова Книга, 2019. 376 с.
- 19.Blum-Kulka, S. Shifts of cohesion and coherence in translation // *Interlingual and intercultural communication: Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies* / ed. Juliane House, Shoshana Blum-Kulka. Tübingen: Narr, 1986. P. 17-35.
- 20.Bowker L. *Computer-Aided Translation Technology: A Practical Introduction*. Ottawa : University of Ottawa Press, 2002. 288 p.
- 21.Cardona M. A., Rodríguez R. J., Ishmael K. *Artificial intelligence and the future of teaching and Learning. Insights and Recommendations*. Office of Educational technology. Washington, DC, 2023. 67 p.
- 22.Deardorff, D. K. The Identification and Assessment of Intercultural Competence. *Journal of Studies in International Education*. 2006, Vol. 10, No. 3, pp. 241-266.
- 23.Gile, D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Revised Edition, Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2009. 283 p.
- 24.House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London : Routledge, 2015. 218 p.
- 25.Kelly D. *A Handbook for Translator Trainers*. Manchester : St. Jerome, 2005. 232 p.
- 26.Kiraly D. *A Social Constructivist Approach to Translator Education*. Manchester : St. Jerome, 2000. 223 p.
- 27.Lyu J. Cultivating cross-cultural competence in students. *SHS Web of Conferences*. 2024. Vol. 187. Jiaxing Nanhu University, Jiaxing, China. P. 1-4.
- 28.Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
- 29.Nida E. A., Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden : Brill, 1969. 206 p.

30. Nord C. Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis. 2nd ed. Amsterdam : Rodopi, 2005. 275 p.
31. Pym A. Exploring Translation Theories. 2nd ed. London : Routledge, 2014. 208 p.
32. Rybina N. V., Koshil N. Ye., Hyryla O. S. Artificial intelligence and translation in English language Teaching: Opportunities and challenges. *Медична освіта*. 2025. Вип. 2. P. 87-91. DOI <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2025.2.15494>
33. Sun R. Evaluating the Translation Accuracy of ChatGPT and DeepL Through the Lens of Implied Subjects. *AWEJ for Translation & Literary Studies*. 2024. Vol. 8, No. 4. P. 41-53. DOI: <http://dx.doi.org/10.24093/awejtls/vol8no4.5>
34. Uyanık A. Pädagogische Übersetzung mit Künstlicher Intelligenz im DaF-Studium. *Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*. 2025. Vol. 2. S. 314–330. DOI: <https://doi.org/10.29329/almamater.2025.1349.4>
35. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. 2nd ed. London : Routledge, 2004. 353 p.
36. Vermeer H. J. Skopos and commission in translational action. *The Translation Studies Reader*. / ed. A. Chesterman . 4th ed. London: Routledge, 2021. P. 12.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bader, L. Integration von Künstlicher Intelligenz in Unternehmen durch Change Management unter Berücksichtigung menschlicher Widerstände: Masterarbeit. Hochschule Merseburg, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften und Informationswissenschaften. Merseburg, 2024. 62 S.
2. Bishop, S., Baldauf, M. *RBB Economics. Endfassung*. London: RBB Economics, 2006. – 153 S.
3. Dabei! Deutsch für Jugendliche. Kursbuch B1.1. München: Hueber Verlag, 2020. 86 S.

4. Helbig, G., & Buscha, J. (2001). Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.
5. Klexikon.de. *Klexikon: freie Enzyklopädie*. URL: <https://klexikon.zum.de/wiki/Malerei> (дата звернення: 28.10.2025)
6. Niederhauser, J. Duden. Die schriftliche Arbeit: Techniken wissenschaftlichen Schreibens. Berlin: Dudenverlag, 2019. 85 S.

ДОДАТКИ

Додаток А

Навчальні матеріали для формування перекладацьких стратегій у роботі з німецькими науковими та науково-популярними текстами

Текст 1. (Фрагмент німецького наукового тексту)

Quelle: *Zeitschrift für Angewandte Sprachwissenschaft*, 2021, Bd. 28(3), S. 145–147.

Die Entwicklung der maschinellen Übersetzung in den letzten Jahren zeigt deutlich, dass Künstliche Intelligenz zunehmend in der Lage ist, komplexe sprachliche Strukturen zu erkennen und kontextabhängig zu interpretieren. Während frühere Systeme vor allem auf statistischen Modellen beruhten, ermöglichen neuronale Netzwerke heute eine qualitativ neue Ebene der Sprachverarbeitung. Dennoch bleibt der Mensch als Übersetzer unersetzlich, da maschinelle Systeme semantische Feinheiten, Ironie und kulturelle Konnotationen nur begrenzt erfassen können.

Завдання до тексту 1:

1. Аналітичний етап:

- Визначити тип тексту, його стиль та комунікативну мету. (Науково-аналітичний текст; мета – описати тенденції розвитку машинного перекладу та визначити межі його ефективності.)
- Скласти список ключових термінів і понять: *maschinelle Übersetzung, neuronale Netzwerke, Sprachverarbeitung, semantische Feinheiten, kulturelle Konnotationen*.
- Визначити синтаксичні особливості: складнопідрядні речення, пасивні конструкції (*ermöglichen eine qualitativ neue Ebene, bleibt unersetzlich*), відсутність особового агента.

2. Продуктивний етап: Виконати письмовий переклад фрагменту українською мовою у двох варіантах:

- **Варіант А (калькування):** максимально дослівно, з урахуванням граматичних відмінностей.
- **Варіант В (адаптація):** з урахуванням стилю українського наукового викладу, синтаксичної природності та культурного контексту.

3. Рекомендовані прийоми:

- **Калькування термінів:** *neuronale Netzwerke* → *нейронні мережі*; *Sprachverarbeitung* → *мовна обробка*.
- **Експлікація:** при потребі уточнити значення „*semantische Feinheiten*“ як «семантичні відтінки значення».
- **Нейтралізація емоційності:** замінити «*bleibt unersetzlich*» (залишається незамінним) на «зберігає вирішальне значення», щоб уникнути надмірного суб'єктивного тону.

4. Рефлексивний етап:

- Порівняти два варіанти перекладу.
- Визначити, який із них краще відповідає нормам українського наукового стилю.
- Пояснити, у яких випадках калькування може бути прийнятним, а де доцільна адаптація.

Текст 2. (Фрагмент німецького науково-популярного тексту)

Quelle: *Spektrum.de – Wissenschaftsmagazin, 2023.*

Sprache ist ein einzigartiges Instrument menschlicher Kommunikation. Sie formt unser Denken, unsere Wahrnehmung und unsere Kultur. Doch wie entstehen sprachliche Strukturen, und warum unterscheiden sie sich zwischen verschiedenen Sprachen? Die moderne Linguistik versucht, auf diese Fragen Antworten zu finden – und nutzt dabei zunehmend digitale Methoden und künstliche Intelligenz.

Завдання до тексту 2:

1. Аналіз тексту:

- Визначити тип (науково-популярний) і мету (пояснення лінгвістичних явищ у доступній формі).
- Виявити риси популяризаційного стилю: риторичні запитання, емоційно нейтральні метафори, короткі речення, активний виклад.

2. Практичне завдання:

- Виконати переклад із двома стратегічними варіантами:
  - **Академічний стиль** (для навчального посібника): зберегти терміни, об'єктивність, чітку синтаксичну структуру.
  - **Популярний стиль** (для блогу або лекції): використати пояснення, образні порівняння, адаптацію метафор.

3. Методичні рекомендації:

- Уникайте дослівного перекладу метафор (*Sprache ist ein Instrument* → не «мова – інструмент», а «мова – засіб спілкування»).
- Для підвищення доступності додайте **експлікацію термінів**, наприклад: *digitale Methoden* → «цифрові методи аналізу мовних даних».
- Використовуйте **нейтралізацію емоційно-оцінних слів**, наприклад: *einzigartig* → «особливий» або «неповторний» залежно від контексту.

Текст 3. (Практичне тренування перекладацьких стратегій)

Фрагмент для перекладу:

Die Forschung zeigt, dass die Verwendung von maschinellen Übersetzungssystemen die Effizienz des Übersetzungsprozesses erheblich steigern kann. Allerdings besteht die Gefahr, dass Studierende sich zu sehr auf technische Hilfsmittel verlassen und dadurch ihre sprachliche Sensibilität verlieren. Daher ist es wichtig, maschinelle Übersetzung als unterstützendes, aber nicht dominierendes Werkzeug im Lernprozess zu betrachten.

Комплексне завдання:

1. Етап 1. Стратегічний вибір.

- Визначити, яку стратегію перекладу доцільно застосувати для кожного речення (калькування, адаптація, експлікація, нейтралізація).
- Аргументувати вибір із посиланням на прагматичну мету (інформативність, доступність, точність).

2. Етап 2. Практичний переклад.

- Виконати письмовий переклад тексту.
- Пояснити, які трансформації використано:
  - *Kompositum* → аналітична конструкція (*Übersetzungssystem* → система перекладу);
  - *Passiv* → активна форма (*es ist wichtig, ... zu betrachten* → важливо розглядати);
  - *Abstraktion* → конкретизація (*technische Hilfsmittel* → перекладацькі програми та онлайн-інструменти).

3. Етап 3. Порівняльний аналіз.

- Порівняти переклади трьох студентів або варіантів (людський, Google Translate, DeepL, ChatGPT).
- Проаналізувати відмінності за такими параметрами:
  - термінологічна точність;
  - граматична коректність;
  - когерентність і логічні зв'язки;
  - стилістична природність;
  - збереження прагматичної мети.

4. Етап 4. Рефлексія.

- Написати короткий коментар (5–7 речень) про те, які стратегії виявилися найефективнішими для досягнення адекватності перекладу.
- Визначити, які труднощі виникли при перекладі складних синтаксичних структур і термінів, та як їх можна було б уникнути.

ABSTRACT

Written by S. V. Hryshyna (research advisor – I. S. Kholmohortseva, PhD)

This thesis explores the theoretical, methodological, and practical foundations of developing translation competence among philology students, with a focus on German scientific texts. The study is relevant due to the growing need for skilled translators capable of ensuring intercultural communication in the context of globalization, European integration, and the digital transformation of education.

The purpose of the research is to substantiate and analyze the process of forming translation skills in students of higher education institutions and to define effective methods and pedagogical conditions for this process. The main objectives include identifying methodological approaches to translation teaching, studying psychological and linguistic aspects of translation, integrating artificial intelligence (AI) tools into translation education, and examining the role of cross-cultural competence in professional training.

The first part of the thesis traces the evolution of translation teaching methodologies: from the grammar-translation method to communicative, functional-communicative, and integrative approaches. It is emphasized that an effective modern system must combine grammatical accuracy, communicative flexibility, and functional adequacy. The study argues for a multidimensional model of translator training that merges analytical, linguistic, and pragmatic competences.

A special focus is given to the integration of AI technologies such as DeepL, Google Translate, and ChatGPT into translation pedagogy. Their use in the classroom encourages critical thinking, comparative analysis, and post-editing practice. Students learn to identify machine errors, evaluate translation adequacy, and enhance algorithmic outputs. While AI provides adaptivity and access to multilingual corpora, the thesis also warns about risks such as linguistic dependency, ethical concerns, and stylistic uniformity. Therefore, AI must be implemented gradually, supporting cognitive independence and methodological consistency.

The development of cross-cultural competence is viewed as a key component of translation education. Based on the ideas of L. Venuti and C. Nord, the research examines the balance between domestication and foreignization strategies and the translator's role as a cultural mediator. Translation quality is thus determined not only by linguistic equivalence but also by cultural and pragmatic adequacy. The thesis proposes practical methods for forming cross-cultural awareness through authentic texts, contrastive cultural analysis, and reflective commentary on translation decisions.

The psychological and linguistic dimensions of translation are analyzed as interconnected cognitive processes involving perception, memory, and attention. The study highlights the role of metacognitive control, self-regulation, and emotional stability in successful translation performance. Linguistically, the focus is placed on the interaction between lexical, grammatical, and pragmatic levels, as well as on the need to maintain cohesion, coherence, and genre-specific features in the target text.

The research concludes that the formation of translation skills in higher education requires a holistic and interdisciplinary approach that integrates linguistic theory, cognitive psychology, translation studies, and digital pedagogy. Effective translator training must combine classical analytical methods with innovative technologies, nurturing not only linguistic proficiency but also critical, intercultural, and technological literacy. The translator of the 21st century emerges as a reflective, culturally sensitive, and technologically competent professional capable of mediating meaning across languages with precision, creativity, and responsibility.

Keywords: translation competence, translation methodology, artificial intelligence, cross-cultural competence, translation pedagogy, critical thinking, higher education.